

Theresa Dee Torjus

**MAKROMAJANDUSLIKE NÄITAJATE
KASUTAMINE RIIGI MAJANDUSE
HINDAMISEL EESTI JA ROOTSI NÄITEL
LÕPUTÖÖ**

Teenusmajanduse instituut
Majandusarvestuse õppekava
Juhendaja: Diana Tandru

Mõdriku 2023

Autori deklaratsioon ja lihtlitsents

Mina, Theresa Dee Torjus, tõendan, et lõputöö on minu kirjutatud. Töö koostamisel kasutatud teiste autorite, sh juhendaja teostele on viidatud õiguspäraselt.

Kõik isiklikud ja varalised autoriõigused käesoleva lõputöö osas kuuluvad autorile ainuisikuliselt ning need on kaitstud autoriõiguse seadusega.

Juhendaja: Diana Tandru

Lõputöö on kaitsmisele lubatud teenusmajanduse instituudi direktori korraldusega nr 1-14/54 kuupäev 04.05.2023.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Theresa Dee Torjus 28.09.1992, annan Tallinna Tehnikakõrgkoolile (edaspidi kõrgkool) tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose “Makromajanduslike näitajate kasutamine riigi majanduse hindamisel Eesti ja Rootsi näitel”

- 1) reprodutseerimiseks säilitamise eesmärgil;
- 2) elektroonseks avaldamiseks kõrgkooli repositooriumi kaudu;
- 3) kui lõputöö avaldamisele on instituudi direktori korraldusega kehtestatud tähtajaline piirang, lõputöö avaldada pärast piirangu lõppemist.

Olen teadlik, et nimetatud õigused jäävad alles ka autorile ja kinnitan, et:

- 1) lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid ega muid õigusi;
- 2) PDF-failina esitatud töö vastab täielikult kirjalikult esitatud tööle.

Mõdriku, 04.05.2023 /allkirjastatud digitaalselt/

SISUKORD

SISSEJUHATUS.....	4
1 KLASSIKALISED MAKROMAJANDUSLIKUD MÕÕDIKUD RIIGI MAJANDUSLIKU SEISUKORRA HINDAMISEKS	7
1.1 SKP kasutamine riigi majanduse hindamisel	8
1.2 SKP eelised ja puudused	10
2 ALTERNATIIVSED MAKROMAJANDUSLIKUD MÕÕDIKUD RIIGI MAJANDUSLIKU SEISUKORRA HINDAMISEKS	14
2.1 Inimarengu indeksi kasutamine riigi majanduse hindamisel	15
2.2 Inimarengu indeksi eelised ja puudused.....	17
3 EMPIIRILISE UURINGU METOODIKA.....	19
4 EMPIIRILISE UURINGU TULEMUSED JA ANALÜÜS	22
4.1 Eesti ja Rootsi SKP aastatel 2019-2021	22
4.2 Eesti ja Rootsi inimarengu indeks aastatel 2019-2021.....	31
4.3 Järeldused Eesti ja Rootsi majanduse kohta aastatel 2019-2021 makromajanduslike näitajate põhjal	38
KOKKUVÕTE.....	40
SUMMARY	42
VIIDATUD ALLIKAD.....	44

SISSEJUHATUS

Seoses COVID-19 levikuga maailmas on riikide majanduslik olukord olnud tavapärasest erinev. Võrreldes maailma majandusega on Euroopa majandus saanud pandeemiast rohkem mõjutada ning selle taastumist prognoositakse ülejäänud maailmast aeglasemaks. Prognooside järgi oleks pidanud reaalne sisemajanduse koguprodukt (reaalne SKP) jõudma kriisieelsele tasemele 2022. aasta keskpaigaks. Oluline on ka asjaolu, et COVID-19 pandeemia on jätkuvalt aktuaalne ning olukord (ja seeläbi ka prognoosid) võib kiirelt muutuda. (Maarten, et al., 2021)

Sellises ebakindlas olukorras on majanduse seisukorra hindamine veelgi enam aktuaalne kui tavaliselt, erinevad uudisteallikad räägivad SKP-st, tarbijahinnaindeksist, inflatsioonist, töötusest ja muudest majanduslikest näitajatest igapäevaselt. COVID-19 pandeemiaga seoses rakendati nii Eestis kui Rootsis mitmeid piiranguid, mis mõjutasid tugevalt ka majandustulemusi. Eestis olid COVID-19st tulenevad piirangud sealjuures rangemad kui Rootsis. Rootsis olid 2020. aastal kogunemised alla 500 inimese lubatud kuni märtsini (seejärel olid lubatud kogunemised kuni 50 inimesega), koolid ei olnud kohustatud üle minema distantsõppele (kuni 17-aastaste õpilastega koolid) ning restoranid, poed ja muud meelelahutusasutused jäid avatuks (Ludvigsson, 2020). Eestis kuulutati 2020. aasta märtsis välja seoses COVID-19 levikuga eriolukord, millega keelati kõik avalikud kogunemised, koolides viidi kogu õppetöö üle kaug- ja koduõppele, peatati huvihariduse andmine, peatati kruiisireisid, piirati raamatukogude avamisaegasid, suleti kõik muuseumid ja kinod, keelatud olid kõik kontserdid, etendused, konverentsid ja spordivõistlused (ERR, 2020). Tulenevalt pandeemia ohjeldamiseks rakendatud piirangutest pidid ettevõtted võtma kasutusele lahendusi, mis täitsid kontaktivabaduse eesmärgi. Edukamad olid need ettevõtted, kellel oli varasem kogemus e-teenustena olemas. E-teenuste kasutuselevõtt sundis paljusid ettevõtteid mugavustsoonist välja tulema ja kiireid arendusprotsesse läbi tegema (Kutsekoda, 2020). Ettevõtted, kus polnud võimalik edukalt e-teenuseid kasutusele võtta ning konaktivabalt teenuseid pakkuda, pidid jääma piirangute ajaks suletuks.

“Maailma ja ka riikide majandusliku seisukorra põhjalikuks analüüsiks ning selle alusel õigete hinnangute ja otsuste tegemiseks on vaja üksikasjalikku, ülevaatlikku ning kooskõlastatud infot majanduse hetkeolukorra, tema agregaatnäitajate omavaheliste seoste ja nende arengudünaamika kohta. Nendeks on rahvamajanduse arvepidamise näitajad” (Tanning & Tanning, 2009). Majanduse langusel ja tõusul on omad kindlad tunnused, kasutades makromajanduslikke (rahvamajanduse arvepidamise) näitajaid on võimalik hinnata hetke seisut ja teha prognoose tulevikuks. Makromajanduslikke näitajaid kasutavad oma aruannetes ja teevad nende põhjal otsuseid mitmed

erinevad ministeeriumid, riikide pangad, Majandusliku Koostöö ja Arengu Organisatsioon (OECD) ja paljud teised ülemaailmsed organisatsioonid.

Aastakümneid on enim kasutatud majanduslik näitaja olnud sisemajanduse koguprodukt (SKP) (Costanza, Hart, Kubiszewski, & Talberth, 2014). Sisemajanduse koguprodukti kasutatakse üle maailma hindamaks kas riigi majandus on tõusuteel või languses. Kõrget, tõusvas joones liikuvat sisemajanduse koguprodukti peetakse eduka riigi tunnuseks, milles on inimestel hea elada. Sisemajanduse koguprodukti tõus peaks näitama, et elanike jõukus suureneb koos üldise heaoluga.

Aina enam rõhutatakse, et SKP ei ole piisav instrument hindamaks riigi majanduslikku ja ka üldist heaolu. Kasutusele on võetud erinevaid indekseid ja näitajaid, üks levinuim nendest on Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni (ÜRO) poolt loodud inimarengu indeks (inglise keeles Human Development Index ehk HDI) (Human Development Index, 2022). Inimarengu indeks võtab arvesse lisaks majanduslikule aspektile ka pika ja tervisliku eluea ning ligipääsu haridusele (Roser, 2019). Uute näitajate kasutusele võtmisega on püütud näidata, et ainult majanduslik edu ei näita kui rahul on inimesed oma eluga ning võttes aluseks vaid SKP arengu, võivad poliitikud teha otsuseid, mis ei tule ühiskonnale kasuks (Esau, 2012).

Uurimisprobleem seisneb selles, et enimlevinud makroökonoomiline näitaja SKP on saanud palju kriitikat ning ei pruugi olla parim vahend riigi majanduse seisukorra hindamiseks, mis tõttu peaks pöörama tähelepanu ka teistele makroökonoomilistele näitajatele. Riikide majanduste olukorra hindamine on eriti asjakohane COVID-19 pandeemiast tingitud ebastandardsete, tavapärastele prognoosidele mittevastavate tulemustega. Makromajanduslike näitajate võrdlemiseks kõrvutatakse töös kahte erinevat makromajanduslikku näitajat.

Lõputöö uurimisprobleemi käsitlemiseks on valitud võrdlusesse Eesti ja Rootsi. Eesti ja Rootsi valiti, et võrrelda Eestit majanduslikult paremal järjel oleva Euroopa riigiga (Main GDP aggregates per capita, 2022), kes on samal ajal Eestiga geograafiliselt ja kultuuriliselt üsna sarnane (Cultural Relations, s.a) Samuti tegi Rootsi COVID-19 pandeemia ajal teistsuguseid otsuseid kui Eesti, hoides oma ühiskonna rohkem avatuna, mis omakorda pakub võrdlusmomenti Eestiga, kus kehtestati üsna ulatuslikke piiranguid (Ahlander & Pollard, 2022).

Lõputöö eesmärk on anda teoreetiliste allikate põhjal ülevaade kahe erineva makromajandusliku näitaja kasutamisest riigi majanduse seisukorra hindamiseks ning analüüsida Eesti ja Rootsi makromajanduslikke näitajaid, et teha järeldusi, kuidas erinesid Eesti ja Rootsi majandus aastatel 2019-2021 SKP ja inimarenguindeksi põhjal.

Eesmärgi täitmiseks on püstitatud järgmised ülesanded:

- 1) kirjeldada sisemajanduse koguprodukti kui üht klassikalist makromajanduslikku näitajat ning inimarengu indeksit kui üht alternatiivset makromajanduslikku näitajat ja nende kasutamist riigi majandusliku seisukorra hindamiseks;
- 2) koostada metoodika empiirilise uuringu läbiviimiseks;
- 3) kaardistada ja analüüsida Eesti ja Rootsi makromajanduslikke näitajaid ning nende leidmise metoodikaid;
- 4) võrrelda makromajanduslike näitajate kasutamist riigi majanduse hindamisel Eesti ja Rootsi SKP ning inimarenguindeksi põhjal aastatel 2019-2021.
- 5) teha järeldusi Eesti ja Rootsi majanduse erinevustest aastatel 2019-2021 SKP ja inimarenguindeksi põhjal.

Klassikalise makromajandusliku näitaja näitena käsitletakse lõputöös SKP-d ning alternatiivse makromajandusliku näitajana inimarengu indeksit. Empiirilises uuringus keskendutakse Eesti ja Rootsi makromajanduslikele näitajatele aastatel 2019-2021. Lõputöös on kasutatud tuntud autorite teoseid nagu R. Eamets, A. Kaasa, H. Kaldaru, E. Parts ja V. Trasberg “Sissejuhatus majandusteooriasse” ning T. Tanning ja L. Tanning “Rahvusvaheline majandus II osa”. Peamisteks allikateks on erinevad välismaised teaduslikud artiklid, milledest leiavad enim kasutust R. Costanza, M.Harti, I. Kubiszewski ja J.Talberthi “A Short History of GDP: Moving Towards Better Measures of Human Well-being” ja G.Esau “Reassessing What Matters – Why GDP Does Not Promote Well-Being and the Case for Alternative Measures”.

Lõputöö on jaotatud neljaks peatükiks, kus esimeses peatükis tutvustatakse klassikalist makromajanduslikku mõõdikut riigi majandusliku seisukorra hindamiseks SKP näitel. Teises peatükis tutvustatakse alternatiivset makromajanduslikku mõõdikut riigi majandusliku seisukorra hindamiseks inimarengu indeksi näitel. Kolmandas peatükis tutvustatakse empiirilise uuringu metoodikat ning neljas peatükk käsitleb empiirilise uuringu tulemusi ja analüüsi.

1 KLASSIKALISED MAKROMAJANDUSLIKUD MÕÕDIKUD

RIIGI MAJANDUSLIKU SEISUKORRA HINDAMISEKS

Klassikalised makroökonoomilised näitajad, mida kasutatakse riigi majanduse iseloomustamiseks on sisemajanduse koguprodukt, töötus ja inflatsioon. Uurimistöös keskendutakse sisemajanduse koguproduktile. „Sisemajanduse koguprodukt (SKP) on residentide ja mitteresidentide majandustegevuse lõppresultaat riigi majandusterritooriumil antud arvestusperioodil“ (Tanning & Tanning, 2009). Inglise keeles väljendatakse näitajat lühendiga GDP ehk gross domestic product (Glossary: Gross domestic product (GDP), 2017). SKP on väga laialt levinud näitaja hindamaks majanduse seisukorda maailmas, riigis kui ka näiteks maakonnas. SKP on enamasti esimene näitaja, mida majandusüliõpilased arvutama õpivad. Selle populaarsuse tõttu käsitletakse traditsioonilise makromajandusliku näitaja näitena SKP-d.

SKP loodi ülemaailmse majanduskriisi ajal Ameerika Ühendriikides Simon Kuznetsi poolt. Valitsusel oli keeruline võtta vastu otsuseid pretsedenditust kriisist väljumiseks, kuna varasemalt ei olnud majanduslike näitajate arendamisele palju tähelepanu pööratud. Simon Kuznetsile kui edukale statistikule anti ülesandeks koostada näitaja, mis võimaldaks mõõta riigi majanduslikku tugevust. Kuznets tuli välja SKP-ga, võttes kokku riigis aasta jooksul toodetud kaupade ja teenuste summa. (Vanham, 2021).

SKP populaarsus suurenes veelgi Bretton Woodsi konverentsi järel. II maailmasõja üheks põhjuseks oli mitmete Euroopa riikide äärmiselt ebastabiilne majanduslik olukord. 1944. aastal otsustasid 44 riiki leida konverentsil lahendusi selliste probleemide vältimiseks tulevikus. Konverentsi tulemusena loodi Rahvusvaheline Valuutafond, mille ülesandeks on tagada rahasüsteemi stabiilsus. Samuti loodi tänase Maailmapanga eelkäija Rahvusvaheline Rekonstruktsiooni- ja Arengupank, mis pidi toetama sõjast räsitud riike. Bretton Woodsi konverentsil lepidi kokku, et loodud asutused annavad võimaluse kõikidel riikidel ühiselt kaasa rääkida maailma majandusliku olukorra stabiliseerimisel. Tegelikult oli aga USA mõjuvõim II maailmasõja järgselt niivõrd suur, et USA poliitika ja strateegiad said ülemaailmseteks juhisteks kõikidele riikidele. USA-s juba populaarne näitaja SKP võeti seetõttu kasutusele ka Rahvusvahelise Valuutafondi ja Maailmapanga põhilise näidikuna majanduse arengu hindamiseks. (Costanza, Hart, Posner, & Talberth, 2009)

Tänapäeval on SKP jätkuvalt enim kasutatav majanduse edukuse näidik. Järgnevalt tuuakse välja SKP arvutamise võimalused. SKP arvutamiseks on kolm erinevat meetodit. Esimene võimalus on arvutada SKP tootmise meetodil. Eri tegevusalade kogulisandväärtuse summale liidetakse maksud

ning lahutatakse subsiidiumid (Väljaannete talitus, 2020). Toodangu meetodil SKP arvutamise teeb keeruliseks asjaolu, et vältima peab topelt arvestust. Arvutamisel peab tegema kindlaks, et lõpptoodangu väärtusest on maha arvatud vahetoodangu väärtus (Eamets, Kaasa, Kaldaru, Parts, & Trasberg, 2005).

Teiseks võimaluseks on arvutada SKP-d kulutuste meetodil. Kulutuste meetodi puhul liidetakse erinevate üksuste lõpptoodangu tarbimiseks tehtud kulutused. Nendeks üksusteks on majapidamised, ettevõtted, valitsused ja välissektor.

Peamisteks kululiikideks on tarbimiskulud (tähis C), investeeringud (tähis I), valitsussektori kulud (tähis G) ja välisturg (tähis NX). Välisturu all on mõeldud ekspordi ja impordi vahet ehk puhaseksporti. Kasutades tähiseid võib SKP kulutuste meetodil esitada järgnevalt valemi kujul kujul (Eamets, Kaasa, Kaldaru, Parts, & Trasberg, 2005):

$$SKP = C + I + G + NX \quad (1)$$

Kolmas SKP arvutamise viis on sissetulekute meetod. Sissetulekute meetodi puhul liidetakse kokku erinevate sektorite palgad, rendid, intressid ja kasumid ning lisatakse amortisatsioon ja kaudsed maksud. Tulemus peab kõigi kolme eri arvutusviisi kasutamisel tulema sama.

SKP kui populaarne majandusnäitaja on kasutusel juba aastakümneid ning on oma populaarsuse saavutanud suuresti tänu USA ülemvõimule maailmas peale II maailmasõda. Tänapäeval kasutatakse SKP arvutamiseks kolme erinevat meetodit: tootmise meetodit, kulutuste meetodit ja sissetulekute meetodit. Tootmise meetodi puhul liidetakse eri tegevusalade kogulisandväärtuse summale maksud ja sellest lahutatakse subsiidiumid. Kulutuste meetodi puhul liidetakse erinevate üksuste lõpptoodangu tarbimiseks tehtud kulutused. Sissetulekute meetodi puhul liidetakse kokku erinevate sektorite palgad, rendid, intressid ja kasumid ning sellele lisatakse amortisatsioon ja kaudsed maksud. Tulemus on kõigi kolme SKP arvutamise meetodi puhul sama.

1.1 SKP kasutamine riigi majanduse hindamisel

Lisaks nominaalsele SKP-le, mille arvutamise viise kirjeldati eelmises peatükis, on laialdaselt kasutusel ka reaalne SKP. Nominaalne SKP arvutatakse jooksvates ehk turuhindades, ilma inflatsiooni arvesse võtmata. Reaalse SKP arvutamisel on eemaldatud hinnamõju (SKP reaalkasv (aheldatud väärtus), s.a). Reaalne SKP on enimlevinud viis riigi majanduse hindamiseks. Selleks et

aru saada kas erinevate perioodide lõikes on SKP langemas või tõusmas, on vajalik võrrelda omavahel perioode (näiteks aastaid). Erinevate perioodide SKP adekvaatseks võrdlemiseks on vaja kõrvaldada inflatsiooni mõju, mida tehakse SKP deflaatoriga. SKP deflaatori arvutamiseks kasutatakse järgnevat valemit (Eamets, Kaasa, Kaldaru, Parts, & Trasberg, 2005):

$$SKP\ deflaator = \frac{SKP\ nominaalne}{SKP\ reaalne} \times 100\% \quad (2)$$

Reaalse SKP suurenemine näitab riigi majanduse hindamisel, et majandus on tõusuteel. Reaalse SKP suurenemise puhul liigub ka tööhõive määr kasvavas suunas, kuna tootmise suurendamiseks on vaja lisa tööjõudu ning inimestel on rohkem raha, mida kulutada. Tööhõive määr näitab protsentuaalselt kui suur osa tööealisest rahvastikust on tööga hõivatud võrreldes kogu tööealise elanikkonnaga (Eurostat Statistics Explained, 2020). Lisaks tööhõive määrale mõõdetakse tsüklilist tööpuudust, mis on otseselt seotud SKP taseme kõikumisega. „Majandustsüklite vaheldumine mõjutab töötuse määra ja hõives olevate inimeste arvu tööturul, majanduse hea käekäik langetab ja halb tõstab töötuse määra“ (Krusell, 2010). Kui reaalne SKP liigub langustrendis, siis tõuseb töötuse määr ja inimestel on vähem vaba raha, mida kulutada (Callen, 2020). Seda tendentsi on selgelt näha, kui võrrelda graafiliselt tööhõivemäära ja SKP muutumist, mõlemad kõverad liiguvad ühes suunas. Kasutan näidisenäena Eesti näitajaid aastatel 2017-2020. Aastatel 2017-2019 oli 15-74 aastaste tööhõivemäär Eestis tõusuteel, kuid hakkas langema 2019. aastal ning oli 2020. aastaks langenud tasemele, mis oli madalamal 2017. aasta tööhõivemäära tasemest.

Sama trendi jälgis ka SKP aheldatud väärtus Eestis aastatel 2017-2020. SKP aheldatud väärtus tähendab, et SKP arvutamisel ei ole sisse arvestatud hinnamõju (SKP reaalkasv, 2021). Aastatel 2017-2019 kasvas SKP aheldatud väärtus Eestis 22 500 miljonilt eurolt pea 24 500 miljoni euroni. Aastast 2019 hakkas SKP aheldatud väärtus langema, jõudes 2020. aastaks lähedale 23 500 miljoni euro tasemele. Tööhõive määr ja aheldatud SKP on selgelt liikunud samas suunas.

SKP võrdlemiseks erinevates valuutades kasutatakse ostujõu pariteeti (inglise keeles purchasing power parities ehk PPP (Purchasing Power Parities - Overview, s.a)), mis kajastab erinevate valuutade ostujõu erinevusi (Tanning & Tanning, 2009). Ostujõu pariteeti arvutab Rahvusvaheline võrdlusprogramm (ICP – International Comparison Program) mida juhib Maailmapank (inglise keeles World Bank). Ostujõu pariteedi arvutamiseks teeb ICP mitmekülgset koostööd erinevate

regioonidega ja riiklike asutustega. See on oluline just erinevate riikide võrdlemisel, kus on käibel erinevad valuutad. Rahvusvaheliseks võrdlemiseks teisendatakse küll näitajad ühtsesse valuutasse kasutades ametlikke valuutakursse, kuid need kursid ei pruugi adekvaatselt näidata valuuta ostujõudu oma riigis. Ostujõu pariteeti arvutatakse kasutades ühtse laialtlevinud ostukorvi ja teenuste kogumi hinda igas valuutas. Seejärel vaadatakse milline on valuutade ostujõudude erinevus (International Comparison Program, 2023). Ostujõu pariteedi puhul on tegemist tingliku vahetuskursiga, mis võrdsustab erinevate valuutade ostujõu (Eamets, Kaasa, Kaldaru, Parts, & Trasberg, 2005). Viimane ostujõu pariteedi näitaja anti välja 2020. aasta mais, mis arvutati välja 2017. aasta hindade põhjal (International Comparison Program, 2023).

Riikide majanduste paremaks omavaheliseks võrdlemiseks on levinud näitaja ka SKP ühe elaniku kohta. Selleks, et arvutada SKP elaniku kohta, jagatakse SKP kogusumma elanike arvuga riigis. Riigi elanikena võetakse arvesse kõik isikud (nii kodanikud kui välismaalased), kes on alaliselt elama asunud riigi majandusterritooriumile, isegi kui nad on ajutiselt eemal, 1. jaanuari seisuga. Inimene, kes on elanud või kavatseb elada riigis vähemalt ühe aasta, loetakse alaliseks elanikuks. Kokkuleppeliselt ei arvestata kogu elanikkonna hulka välisüliõpilasi ja riigis paiknevaid välisriikide relvajõudude liikmeid (Eurostat Metadata, 2021). Väga väikesel riigil (näiteks Eesti) ei ole otstarbekas võrrelda enda majandust väga suure riigi (näiteks USA) tootmismahetudega. Seetõttu võetakse kasutusele näitajana SKP ühe elaniku kohta, mis võimaldab paremini võrrelda erineva suuruse rahvaarvuga riikide majandusi omavahel.

1.2 SKP eelised ja puudused

SKP on populaarseim majanduse näidik maailmas. SKP eeliseks teiste näitajate ees on selle arvutamise lihtsus. SKP puhul on vaja kokku liita kaupade ja teenuste tootmiseks tehtud kulutused – seda on oluliselt lihtsam arvutada kui leida vahendeid erinevate heaoluga seotud indeksite arvutamiseks (Prasad & Castro, 2018). Kuna majanduse seisukord mõjutab tugevalt inimeste heaolu, kasutatakse SKP-d tihti ka üldise heaolu mõõdikuna. Kõrgema SKP-ga riikides on enamasti ka kõrgem rahulolu tase elanike seas. See tendents on eriti kõrge arengumaades – madalama elatustasemega riikide SKP tõus tõstab elanike rahulolu märgatavalt (Esau, 2012).

SKP on oluline majanduse seisukorra mõõdik, kuna näitab ära, kas kõik võimalikud majanduslikud ressursid on täiel määral kasutusel. Perioodidel, kus see nii ei ole, on töötuse tase kõrgem ning sissetulekud madalamal. Seega on SKP hea vahend näitamaks, kas majanduse seisukord riigis on heal järjel või pigem languses. Seetõttu on see inimestele, kes võtavad vastu otsuseid, oluline näitaja mille

alusel majanduslikke otsuseid teha – isegi kui SKP ei näita täiel määral üldist rahva heaolu määra. (Dynan & Sheiner, 2018)

SKP oli oma loomise hetkel 1934.aastal kasulik näitaja, mis aitas poliitikutel võtta vastu vajalikke otsuseid majanduse elavdamiseks. Majanduse kasv aitas luua töökohti, suurendada sissetulekuid ja võimaldas inimestele baashüvesid (Costanza, Hart, Kubiszewski, & Talberth, 2014). Tänapäeval leiavad aga paljud, et SKP on liiga laialdaselt kasutusel üldise heaolu näidikuna, kuigi SKP ei ole loodud mitte üldise heaolu, vaid majanduse mõõtmiseks. Näiteks võib SKP suurenedagi kui riigis on palju autoõnnetusi (mis loob vajaduse autode parandamiseks). Samuti suurenes SKP kui tsunami tabas Aasia riike, mis põhjustas suuri hävinguid ja mõjutas SKP-d negatiivselt mitmete kogukondade majandusliku tegevuse peatumise tõttu, kuid samal ajal stimuleeris SKP kasvu, kuna taasehitamiseks tehti palju uusi investeeringuid (Lequiller, 2005). Seega ei pruugi SKP kasv alati näidata riigi positiivseid arenguid.

SKP looja Simon Kuznets rõhutas juba selle loomise ajal, et SKP on majandusnäitaja, mitte üldise heaolu näidik (Costanza, Hart, Posner, & Talberth, 2009). Materiaalne tarbimine ja SKP kasv on ainult vahend eesmärgi (heaolu) saavutamiseks, mitte eesmärk ise (Costanza, Hart, Kubiszewski, & Talberth, 2014). Siinkohal tuleb jällegi rõhutada asjaolu, et SKP ei ole loodud ühiskonna heaolu mõõdikuks, kuid ometigi seda sellena tihti kasutatakse.

Järgnevalt toon välja mõned põhjused, miks SKP ei ole sobilik riigi rahvastiku heaolu, kui kõrge elatustaseme ja sotsiaalsete garantiidega ühiskonna näitaja. Üldine SKP tõus ei näita kuidas on kasvav jõukus ühiskonnas jaotunud. Rikkus võib olla koondunud väheste jõukate kätte ning suur osa ühiskonnast on veel halvemas olukorras kui varem. „Väga ebavõrdne sissetulekute jaotus võib olla majanduslikule heaolule kahjulik kasvatades kuritegevust, vähendades töötajate produktiivsust ning vähendades investeeringuid“ (Costanza, Hart, Kubiszewski, & Talberth, 2014). See tendents on aktuaalne eriti arenevate riikide puhul, kus eliidi jõukuse kasv võib SKP taset märgatavalt tõsta. Samuti ei ole SKP taseme järgi võimalik näha, milline on kaupade ja teenuste tootmise proportsioon. Mõned kaubad võivad tuua rohkem lisandväärtust kui teised. Näiteks toiduainete ja esmatarbekaupade tootmine suurendab vaese riigi elanike heaolu enam kui luksuskaupade või relvade valmistamine (Eamets, Kaasa, Kaldaru, Parts, & Trasberg, 2005).

SKP ei sisalda endas teenuseid, mille eest ei tasuta rahaga. Näiteks koduste lastevanemate panus ei sisaldu SKP-s mitte kuidagi, kuigi on ülioluline heaolu ja majanduse jaoks. Samal ajal oleks võimalik SKP-d tõsta, kui vanemad palkaksid lastega tegelemiseks tasulised lapsehoidjad, veedaksid ise kogu

aja tööil ning ei kasutaks lapsevanematele ette nähtud puhkust. Ometigi on selge, et selline tegevus võib küll näiliselt SKP kasvu tõttu jätta mulje, et riigil läheb paremini kuid tegelikkuses ei ole arengut toimunud, vaid on lisandväärtust kaotatud ja heaolu halvenenud. On täheldatud, et mitmetes arenenud riikides on SKP kasvanud just seetõttu, et mitmed teenused, mida enne pakuti pere ja sõprade ringis tasuta, on nüüd muutunud tasulisteks teenusteks (näiteks lapsehoid, lemmikloomadega tegelemine, kodu hoidmine jne). (Esau, 2012)

Samuti ei ole SKP-s näha varimajandusega seotud kulutusi. Varimajanduse osakaal on eriti kõrge just arengumaades, hinnangute kohaselt võib see ulatuda 30-50% SKP-st (Eamets, Kaasa, Kaldaru, Parts, & Trasberg, 2005). Seega võib ametliku statistika järgi tunduda, et arengumaade majandus on rohkem maha jäänud kui tegelikult. Riikides, kus inimesed ei usalda valitsust ning ei soovi makse maksta on ümbrikupalk, korruptsioon ja nii öelda must turg laiemalt levinud. Samas on ka arenenud riikides väiksemal määral varimajandust, seega mõjutab varimajanduse osakaal ka paremal järjel riikide SKP õiglast kajastamist (Schneider & Enste, 2002).

SKP üheks miinuseks loetakse ka „läve efekti“. Mida rohkem SKP kasvab, seda kõrgem on elukvaliteet, kuid see reegel kehtib vaid mingi tasemeni. Sellest tasemest (ehk lävest) edasi ei too SKP suurenemine kaasa heaolu kasvu, vaid pigem kahanemist, kuna SKP edasiseks kasvamiseks peavad elanikud ohverdama oma vaba aega, suhteid lähedastega, hävitama loodust jms (Costanza, Hart, Kubiszewski, & Talberth, 2014). SKP kasvamiseks peab rohkem tootma ja rohkem teenuseid pakkuma (või müüma seda kallimalt), seega peavad tehnoloogiad väga kiiresti arenema või inimesed rohkem tööd tegema. Samas on elanike heaolu juures väga tähtsad mitmed aspektid, mida ei saa mõõta SKP-ga.

Tänapäeval aktuaalne teema keskkonnakaitse on samuti SKP kriitikaga seotud. Nimelt ei arvesta SKP, milliseid kahjusid tehakse keskkonnale tootmise nimel. Ettevõtte, mis tootmise nimel reostab jõge on majandusele „hea“, kuid ilmselgelt ei ole see hea üldisele heaolule riigis (Esau, 2012). Peale 1970. aastaid oli SKP lääneriikides oma tipul, kuid samuti oli tipus inimeste ökoloogiline jalajälg, mis tõi kaasa ökoloogilise kahju – metsi võeti maha põllumajanduse ja tootmise jaoks, ookeanidest püüti rohkem kalu kui ookean suutis taastoota, fossiilsete kütuste laialdase põlemisega reostati atmosfääri, mis omakorda tõi kaasa kliimasoojenemise; pikas perspektiivis kahjustab see inimeste tervist, jõukust ja heaolu (Vanham, 2021).

SKP on aastakümneid kasutusel olnud näitaja, ning on populaarne ka tänapäeval. SKP arvutamiseks kasutatakse kolme erinevat meetodit: tootmise meetod, kulutuste meetod ja sissetulekute meetod.

Riigi majandusliku seisukorra hindamiseks on laialdaselt kasutusel reaalne SKP (arvutamisel kasutatakse baasaasta hindasid), ostujõu pariteediga korrigeeritud SKP ja SKP ühe elaniku kohta. SKP peamiseks eeliseks on selle arvutamise lihtsus. SKP miinusteks loetakse selle piiratust seoses majandusliku kasvu eesmärkidega. Majanduse kasvu eesmärgiks peetakse heaolu arengut, mida SKP mõõta ei võimalda.

2 ALTERNATIIVSED MAKROMAJANDUSLIKUD MÕÕDIKUD RIIGI MAJANDUSLIKU SEISUKORRA HINDAMISEKS

Eelnevalt välja toodud kitsaskohtade lahendamiseks loodi 1990. aastal ÜRO poolt inimarengu indeks IAI (inglise keeles Human Development Index – HDI). Sellest ajast saadik on arvutamise loogika veidi muutunud, kuid põhimõte on jäänud samaks. Inimarengu indeks võtab arvesse kolme komponenti – majandust, haridust ja tervist. Hariduse ja tervise arvesse võtmine indeksi koostamisel peaks paremini inimeste heaolu kajastama, kui vaid majandusliku aspekti jälgimine. Tänapäeval on inimarengu indeks laialdaselt kasutusel ning ÜRO avalikustab selle oma iga-aastases inimarengu raportis kõikide ÜRO riikide kohta.

Inimarengu indeks loodi Pakistani majandusteadlase Mahbub ul Haqi ja India majandusteadlase Amartya Seni poolt ning võeti esmalt kasutusele 1990. aasta ÜRO inimarengu raportis (The Human Development Index, s.a). Ul Haq (Haq, 1995) on kirjeldanud, et inimarengu indeksi loomisel olid peamisteks printsiipideks: inimeste heaolu arengu mõõtmine, limiteeritud arvu indikaatorite kaasamine (arvutamise lihtsuse tagamiseks), ühe indeksi loomine mitme erineva näitaja kasutamise asemel, nii sotsiaalse kui majandusliku heaolu mõõtmine, piisava paindlikkuse tagamine (et oleks võimalik tulevikus indeksit vajadusel täpsemaks muuta) ning valida indikaatorid, mida on võimalik järjepidevalt usaldusväärselt paljudes riikides mõõta (info peab olema kättesaadav). Igal aastal vaadatakse metoodika üle ning seetõttu on indeksi arvutamises tehtud korduvalt muudatusi, kuid põhiaspektid on jäänud samaks – mõõdetakse kolme komponenti: majandust, tervist ja haridust.

Inimarengu indeksi arvutamiseks pannakse iga indikaatori kohta esmalt paika minimaalne ja maksimaalne väärtus. Minimaalne väärtus võrdsustatakse nulliga ning maksimaalne väärtus ühega. Indeksi võimalikud tulemused jäävad nulli ja ühe vahele (2021. aasta puhul klassifitseeriti kõik riigid mille IAI näitaja on kõrgem kui 0,800 väga kõrge arengutasemega riikide hulka (Conceição, 2022)). Seejärel arvutatakse tulemus iga indikaatori kohta eraldi. Tervise puhul kasutatakse keskmist eeldatavat eluiga. Hariduse indikaatori arvutamiseks kasutatakse kaht näitajat: keskmist kooliskäidud aastate arvu täiskasvanute seas ning keskmist eeldatavat kooliskäidud aastate arvu kooli astuvate laste seas. Majanduse indikaatori arvutamiseks kasutatakse rahvamajanduse kogutulu elaniku kohta ning seda korrigeeritakse ostujõu pariteedi näitajaga. Inimarengu indeks on kõigi kolme indikaatori geomeetriline mediaan. (United Nations, 2020)

Keskmise eeldatava eluea andmed saadakse ÜRO majandus-ja sotsiaalosakonna (UN Department of Economic and Social Affairs) hallatavast rahvastiku osakonnast (UN Population Division).

Keskmine kooliskäidud aastate arv täiskasvanute seas saadakse UNESCO statistika instituudist. Riikides, kus see info ei ole UNESCO-st kättesaadav kasutatakse erinevaid hinnanguid ja prognoose. Keskmine eeldatav kooliskäidud aastate arv kooli astuvate laste seas saadakse samuti UNESCO statistika instituudi kogutud andmetest. Majanduse indikaatorina kasutatava rahvamajanduse kogutulu elaniku kohta saadakse Maailmapanga ja Rahvusvahelise Valuutafondi kogutud statistikast. (Human Development Reports, 2020)

Inimarengu indeks loodi kasutamiseks heaolu indeksina, kuid on teada, et majanduse edukus ja heaolu on üksteisega tugevalt seotud. Samuti on majanduse osakaal inimarengu indeksis üks kolmandik, mis tõttu on edukas majandus inimarengu indeksi puhul oluline aspekt. Mahbub ul Haqi ja Amarta Seyni loodud inimarengu indeksit kasutavad oma majanduspoliitiliste otsuste kasulikkuse hindamisel ning ka tuleviku otsuste vastuvõtmisel riigid üle maailma. Inimarengu indeksi laialdane kasutuselevõtt on aidanud pöörata tähelepanu puhtalt majandulikult kasvult inimeste heaolu kasvule.

2.1 Inimarengu indeksi kasutamine riigi majanduse hindamisel

Inimarengu indeks on laialdaselt kasutusel riikide majanduse hindamisel üle maailma. ÜRO avalikustab indeksit igal aastal oma avaldatud Inimarengu raportis, seega on statistika usaldusväärne ja riikidele ka kergesti kättesaadav. Kuna ÜRO avalikustab iga indeksi osakaalu ka eraldi on poliitiliste otsuste tegijatele selge, mis osakaal inimarengu indeksist on riigis tõusuteel ning mis mitte. Näiteks nähes, et teised näitajad on võrreldatavate riikidega samal tasemel, kuid keskmine eeldatav eluiga oluliselt madalam, on loogiline järeldada, et otsuste tegijad peaksid keskenduma just sellele valdkonnale – uurima tervishoiu, tervisekäitumisega ja muu sellisega seotud arenguid riigis (Human Development Index, 2022).

Lisaks nii-öelda tavalisele inimarengu indeksile on ÜRO aja jooksul oma inimarengu raportisse lisanud mitmeid teisigi näitajaid. Toon siin töös välja need, mis olid kaasatud ÜRO 2020. aasta inimarengu aruandes. Üks nendest on ebavõrdsusega korrigeeritud inimarengu indeks (IHDI – Inequality-adjusted HDI). Ebavõrdsusega korrigeeritud inimarengu indeks kohandab inimarengu indeksit näitamaks selle iga dimensiooni ebavõrdset jaotust ühiskonnas. Ebavõrdsusega korrigeeritud indeksi arvutamiseks vähendatakse iga inimarengu indeksi dimensiooni proportsionaalselt selle ebavõrdse jaotumisega. Ebavõrdsusega korrigeeritud inimarengu indeks on võrdne inimarengu indeksiga, kui indeksi väärtused on ühiskonnas ühtlaselt jaotunud. Mida ebavõrdsem on jaotus, seda väiksem on ebavõrdsusega korrigeeritud inimarengu indeksi väärtus võrreldes tavalise inimarengu

indeksi väärtusega. Ebavõrdsuse ja indeksi koostiosade jaotuse kohta saab ÜRO infot väga mitmetest erinevatest allikates nagu näiteks Eurostat, Maailmapank jt. (United Nations, 2020)

Teine inimarengu indeksi edasiarendus on soolise arengu indeks (GDI – Gender Development Index). Soolise arengu indeks mõõdab samuti nagu inimarengu indeks tervist, haridust ja majandust, kuid eraldab tulemused naiste ja meeste kaupa. Majanduse näidikuks rahvamajanduse kogutulu asemel on eeldatav teenitud tulu. Soolise arengu indeks arvutab samuti nagu inimarengu indeks miinimum ja maksimumväärtuse, kus miinimum võrdsustatakse nulliga ning maksimum ühega. Soolise arengu indeksi eripära on ka see, et keskmise eeldatava eluea arvutamisel kohandatakse naiste tulemust, kuna naistel on eluea pikkusel viieaastane bioloogiline eelis meeste ees. (United Nations, 2020)

Soolisi erinevusi toob välja ka veel üks inimarengu indeksi edasiarendus – soolise ebavõrdsuse indeks (GII – Gender Inequality Index). Soolise ebavõrdsuse indeks võtab arvesse reproduktiivtervist, jõustamist ja tööturu seisu. Soolise ebavõrdsuse indeksi puhul on väärtus null, kui meeste ja naiste tulemused on võrdsed ning mida kõrgem on indeksi väärtus, seda suurem on ebavõrdsus. Arvutamisel kasutatakse geomeetrilist keskmist. Andmed soolise ebavõrdsuse indeksi arvutamiseks saab ÜRO Maailma Terviseorganisatsioonilt, Maailmapangalt, UNICEFilt ja paljudelt teistelt organisatsioonidelt. ÜRO on soolise ebavõrdsuse indeksi võtnud kasutusse, et näidata kui palju inimpotentsiaali läheb kaduma meeste ja naiste ebavõrdsuse tõttu indeksis hallatavates valdkondades. (United Nations, 2020)

Viimase indeksina on 2020. aasta inimarengu aruandes välja toodud mitmedimensionaalne vaesuse indeks (MPI – Multidimensional Poverty Index). Mitmedimensionaalse vaesuse indeksi arvutamisel võetakse arvesse kümme erinevat indikaatorit kolmes grupis, milleks on tervis, haridus ja elustandard. Andmetena on kasutusel statistika leibkondade tasandilt, mis on kogutud ühe uurimuse käigus. Iga inimese kohta leitakse nii-öelda puuduse tase, iga grupi kaal on võrdne (1/3 indeksist). Andmete põhjal jagatakse inimesed leibkondade tulemuste põhjal gruppidesse (vaestest kuni mittevaeseteni). Multidimensionaalse vaesuse indeksi põhjal on võimalik võrrelda erinevaid riike, regioone aga ka riigisiseseid erinevusi vaesuse hindamisel lisaks tavalistele sissetulekute võrdlemistele. (United Nations, 2020).

Kõik need näitajad võimaldavad anda oluliselt laiemat pilti riigi majanduse seisukorrast, kui vaid sisemajanduse koguprodukti kasutamine. Inimarengu indeksi ja selle erinevate edasiarenduste kasutamine võimaldab näha kuidas on jõukus jaotunud erinevates ühiskonnakihtides, millised on soolised ebavõrdsused ning kuidas on jõukus riigis seotud hariduse ja tervisega. Sellega kaasnev info

võimaldab majanduslike ja arenguga seotud otsuste tegijatel jälgida inimarenguga seotud trende ja teha selle põhjal sotsiaalseid ja majanduslikke otsuseid nii tänapäeva kui ka tuleviku jaoks (Stanton, 2007). ÜRO usaldusväärse statistika, selle avaldamise järjepidevuse ning väärtusliku info sisalduse tõttu on inimarengu indeks ja selle edasiarendused tänapäeval laialt levinud makroökonomilised näitajad, mida kasutatakse riigi majanduse hindamisel ja erinevate majanduslike ja sotsiaalsete otsuste tegemisel.

2.2 Inimarengu indeksi eelised ja puudused

Inimarengu indeks on olnud määrava tähtsusega inimarengu kui heaolu mõõdiku populariseerimisel ning on olnud arvestatav alternatiiv SKP-le riikide ja regioonide majanduste teineteisega võrdlemisel (Stanton, 2007). Inimarengu indeks on andnud meile võimaluse hinnata majanduse seisukorda ja riigi arengut mitmel erineval tasandil, erinevalt SKP-st, mis mõõdab seda vaid ühel tasandil. Inimarengu indeks loodi ideega arendada edasi vaid majanduslikel näitajatel põhinevat heaolu poliitikat ning seda rolli on inimarengu indeks kindlasti täitnud. Inimarengu indeksi laialdane kasutus on juurutanud mõtteviisi, et oluline ei ole mitte majanduskasv kui eesmärk omaette, vaid sellega kaasnevad hüved ja heaolu kasv inimestele. Maailma Terviseorganisatsioon (Human Development Index, 2022) ütleb oma kodulehel, et HDI-d kasutatakse, et kõita otsustajate, meedia ja erinevate organisatsioonide tähelepanu ning suunata fookus tavapärastelt majanduslikelt statistilistelt näitajatelt inimlikele tagajärgedele – see loodi selleks, et rõhutada, et inimesed ja nende võimalused peaks olema ülim kriteerium riigi arengu hindamisel, mitte vaid riigi majanduslik kasv.

Üheks inimarengu indeksi eeliseks on, et see käsitleb endas mitut erinevat dimensiooni, kuid avalikustatakse ühe numbrina. Asjaolu, et inimarengu indeks on esitletud ühe numbrina muudab valitsustel keeruliseks valida välja üksikuid häid näitajaid ning esitleda neid kui tõestust, et nende riigis on kõik hästi (Benjamin, Cooper, Heffetz, & Kimball, 2021). Inimarengu indeks annab palju laiapõhjalisema pildi seisukorrast riigis kui SKP, kuid on samal ajal siiski piisavalt väheste komponentidega, et oleks võimalik koguda usaldusväärset statistikat võimalikult paljude riikide kohta. Seetõttu, et kogutud statistika on usaldusväärne ning seda avalikustakse regulaarselt pea kõikide ÜRO riikide kohta on muutnud inimarengu indeksi kasutamine väga populaarseks (The Human Development Index).

Inimarengu indeks on selle loomisest saadik saanud ka väga palju kriitikat. ÜRO on mitmete probleemide lahendamiseks loonud lisaindeksid nagu näiteks eelmises peatükis väljatoodud soolise ebavõrdsuse või multidimensionaalse vaesuse indeks. Inimarengu indeksile on ette heidetud, et

kaasatud võiks olla mõni teine dimensioon, kui haridus, tervis ja majandus. Inimarengu indeks ei sisalda endast statistikat kuritegevuse, keskkonna, saaste ja muu sellise kohta. Kuid siinkohal peab arvesse võtma asjaolu, et statistika indeksi arvutamiseks peab olema laialdaselt kättesaadav ja usaldusväärne. Peamine põhjus, miks inimarengu indeks keskendub just eluea pikkusele, haridusele ja sissetulekule on see, et 1990. aastal kui inimarengu indeks loodi, olid need heaks eluoluks tähtsad dimensioonid ühed vähesed, mille kohta oli võimalik paljudest riikidest enam-vähem võrreldavat infot saada (Benjamin, Cooper, Heffetz, & Kimball, 2021).

Üks peamisi kriitikaid inimarengu indeksi kohta on asjaolu, et ka inimarengu indeks, nagu SKP, ei anna mitte mingit infot selle kohta, kuidas on jõukus ühiskonnas jaotunud. Selles osas kattub selle puudujääk SKP omaga. Douglas A. Hicks Harvardi Ülikoolist avaldas 1997. aastal töö „The Inequality-Adjusted Human Development Index: A Constructive Proposal“, milles teeb ettepaneku ebavõrdsusega korrigeeritud inimarengu indeksi loomiseks. Hicks (Hicks, 1997) toob välja, et ebavõrdne jaotus sissetulekutes, hariduses ja eluea pikkuses on inimarengu ja heaolu koha pealt suur probleem ning see asjaolu ei ole inimarengu indeksis adekvaatselt arvesse võetud. 2010. aastal avaldaski ÜRO esimest korda oma Inimarengu raportis eksperimentaalses korras ebavõrdsusega korrigeeritud inimarengu indeksi ning on tänapäeval regulaarselt arvutatav indeks, mille arvutamise meetoodika areneb nagu ka inimarengu indeks ja teised ÜRO poolt välja antavad indeksid. Selle indeksi tulemusena on näha, kuidas on riikides jõukus vähem või rohkem elanikkonnas jaotunud.

Inimarengu indeksil on mitmeid puuduseid, kuid ÜRO on kriitikat kuulda võtnud ning teinud inimarengu indeksi meetoodikas järjepidevalt muudatusi ja parendusi. Samuti on ÜRO loonud mitmeid lisaindekseid, et püüda näidata infot, mida inimarengu indeks ise ei suuda. See lähenemine on kasulik, kuna see võimaldab hoida inimarengu indeksi enda lihtsa indeksina, millel ei ole liiga palju erinevaid dimensioone, kuid samas võimaldab väga paljudel riikidel saada lisainfot mitmetes teistes dimensioonides (nagu sugude vaheline ebavõrdsus, sissetulekute ebavõrdsus jne).

3 EMPIIRILISE UURINGU METOODIKA

Empiiriline uuring, mis käsitleb Eesti ja Rootsi makromajanduslike näitajate kasutamist riigi majanduse hindamisel aastatel 2019-2021 on aktuaalne, kuna maailmas on vaadeldavatel aastatel toimunud erakordsed sündmused seoses COVID-19 pandeemiaga, mis tõttu on finantsseisukord riikides muutunud tavapärastest prognoosidest erinevalt (The Global Economic Outlook During the COVID-19 Pandemic: A Changed World, 2020).

Eesti ja Rootsi valiti, et võrrelda Eestit majanduslikult paremal järjel oleva riigiga (Main GDP aggregates per capita, 2022), kes on samal ajal Eestiga geograafiliselt ja kultuuriliselt üsna sarnane (Cultural Relations, s.a). Samuti tegi Rootsi COVID-19 pandeemia ajal teistsuguseid otsuseid kui Eesti, hoides oma ühiskonna rohkem avatuna, mis omakorda pakub võrdlusmomenti Eestiga, kus kehtestati üsna ulatuslikke piiranguid (Ahlander & Pollard, 2022).

Uurimisprobleem seisneb selles, et enimlevinud makroökonoomiline näitaja SKP on saanud palju kriitikat ning ei pruugi olla parim vahend riigi majanduse seisukorra hindamiseks, mis tõttu peaks pöörama tähelepanu ka teistele makroökonoomilistele näitajatele. Riikide majanduste olukorra hindamine on eriti asjakohane COVID-19 pandeemiast tingitud ebastandardsete, tavapärastele prognoosidele mitte vastavate tulemustega. Makromajanduslike näitajate võrdlemiseks kõrvutab autor töös kahte erinevat makromajanduslikku näitajat.

Empiirilise uuringu eesmärk on anda teoreetiliste allikate põhjal ülevaade kahe erineva makromajandusliku näitaja kasutamisest riigi majanduse seisukorra hindamiseks ning analüüsida Eesti ja Rootsi makromajanduslikke näitajaid, et teha järeldusi, kuidas erinesid Eesti ja Rootsi majandus aastatel 2019-2021 SKP ja inimarenguindeksi põhjal.

Empiirilise uuringu eesmärgi täitmiseks on autor püstitanud järgmised ülesanded:

- 1) koostada metoodika empiirilise uuringu läbiviimiseks;
- 2) kaardistada ja analüüsida Eesti ja Rootsi makromajanduslikke näitajaid ning nende leidmise metoodikaid;
- 3) võrrelda makromajanduslike näitajate kasutamist riigi majanduse hindamisel Eesti ja Rootsi SKP ning inimarenguindeksi põhjal aastatel 2019-2021.
- 4) teha järeldusi Eesti ja Rootsi majanduse erinevustest aastatel 2019-2021 SKP ja inimarenguindeksi põhjal.

Empiirilise uuringu eesmärgi saavutamiseks kasutatakse kvantitatiivset analüüsi. Kvantitatiivsele analüüsile kohaselt esitatakse tulemused arvandmetes ja tulemustele lähenetakse deduktiivselt. Empiirilises uuringus kasutatakse andmete kogumiseks sekundaarandmestikku, kus valimisandmestikuks olid statistilised andmebaasid. Sekundaarandmestik on teiste poolt kogutud materjal, mida on võimalusel mõistlik kasutada, et uurimisandmestike kogumine oleks ökonoomne ja sihipärane (Hirsjärvi, Remes, & Sajavaara, 2005). Andmete kogumise metoodika oli kvantitatiivne.

Andmete kogumisel kasutatakse rahvusvahelist andmebaasi Eurostat (Eurostat, s.a), kust võetakse vaatluse alla SKP andmeid ja Human Development Reports (Human Development Reports, 2023), kust leitakse inimarengu indeksi andmed. Andmebaasid osutusid valituks, kuna võimaldavad uuritavate riikide ja valitud makroökonoomiliste näitajate kohta saada täielikku ülevaadet.

Üldkogumiks oli Eesti ja Rootsi SKP ja inimarengu indeksi näitajad. Valim on objektide väiksem hulk, mis on valitud koguhulgast, mille kohta soovitakse informatsiooni saada (Õunapuu, 2014). Antud uuringus kasutati ettekavatsetud valimit. Valimisse kaasati Eesti ja Rootsi 2019-2021. aasta SKP ja inimarengu indeksi näitajad. Aastad 2019-2021 valiti andmete kättesaadavuse põhjal. Eesti ja Rootsi valiti, et võrrelda Eestit majanduslikult paremal järjel oleva riigiga (Main GDP aggregates per capita, 2022), kes on samal ajal Eestiga geograafiliselt ja kultuuriliselt üsna sarnane (Cultural Relations, s.a).

Eesti Vabariik on Euroopa Liidu liik, kus elas 2022. aasta seisuga 1 331 796 inimest. Kasutatav valuuta on euro. Eesti kuulub Euroopa Liitu alates 2004. aastast ning Schengeni viisaruumi alates 2007. aastast. 2020. aasta seisuga olid Eesti peamised majandussektorid hulgi- ja jaekaubandus, transport, majutus ja toitlustus (20,5%), tööstus (19,2%), avalik haldus, riigikaitse, haridus, inimtervishoid ja sotsiaaltöö (16,7%) (Country profiles - Estonia, s.a).

Rootsi Kuningriik on Euroopa Liidu riik, kus elas 2022. aasta seisuga 10 452 246 inimest. Kasutatav valuuta on Rootsi kroon. Rootsi kuulub Euroopa Liitu alates 1995. aastast ning Schengeni viisaruumi alates 2001. aastast. 2020. aasta seisuga olid Rootsi peamised majandussektorid avalik haldus, riigikaitse, inimeste tervishoid ja sotsiaaltöö (21,6%), tööstus (17,1%) ning hulgi- ja jaekaubandus, transport, majutus ja toitlustus (16,6%) (European Union, s.a).

Rootsi tegi COVID-19 pandeemia ajal teistsuguseid otsuseid kui Eesti, hoides oma ühiskonna rohkem avatuna, mis omakorda pakub võrdlusmomenti Eestiga, kus kehtestati üsna ulatuslikke piiranguid (Ahlander & Pollard, 2022).

Andmete kogumiseks kasutati andmebaasi Eurostat andmeid Eesti ja Rootsi SKP ja Human Development Reports andmebaasi inimarengu indeksi kohta aastatel 2019-2021 ning kõrvutati näitajaid omavahel võrdluseks ja analüüsiks. Andmete korrapäraseks esitamiseks kasutati vaatlustabelit. Andmeanalüüsi meetodina kasutati kirjeldavat statistikat. Kirjeldav statistika võimaldab uurijal kokku võtta ja korraldada andmeid tõhusal ja tähenduslikul viisil (Ghauri & Gronhaug, 2004).

Autor selgitas empiirilise uuringu tulemuste analüüsis, millised olid kahe uuritava riigi (Eesti ja Rootsi) tulemused kahe erineva vaadeldava makroökonoomilise näitaja lõikes. Uuritud andmete põhjal tegi autor järeldusi, kuidas erinevad Eesti ja Rootsi majandusnäitajad aastatel 2019-2021 SKP ja inimarenguindeksi põhjal. Tulemuste presenteerimisel kasutati visualiseerimiseks jooniseid ja tabeleid.

4 EMPIIRILISE UURINGU TULEMUSED JA ANALÜÜS

Järgnevalt tuuakse välja Eesti ja Rootsi SKP ja inimarengu indeksi näitajad aastatel 2019-2021 vaatlustabelite kujul. Seejärel analüüsitakse antud näitajaid ning tehakse järeldusi, millised on olnud nende kahe riigi majandusliku olukorra erinevused vaadeldud aastatel. Andmete kogumiseks kasutati andmebaase Eurostat ja Human Development Reports. Tulemuste selgemaks presenteerimiseks on kasutatud vaatlustabeleid.

Töötuse määr oli Eestis uuringus vaadeldavatel aastatel vastavalt 2019. aastal 4,5%, 2020. aastal 6,9% ning 2021. aastal 6,2%. Rootsis oli töötuse määr 2019. aastal 7,0%, 2020. aastal 8,5% ning 2021. aastal 8,8% (Total unemployment rate, 2023). Inflatsiooni määr oli 2019. aastal Eestis 2,3%, 2020. aastal -0,6% ning 2021. aastal 4,5%. Rootsis oli inflatsiooni määr 2019. aastal 1,7%, 2020. aastal 0,7% ning 2021. aastal 2,7% (HICP - inflation rate, 2023).

4.1 Eesti ja Rootsi SKP aastatel 2019-2021

Selles peatükis tuuakse välja Eesti ja Rootsi SKP näitajad ning SKP arvutamiseks kasutatavate tegurite näitajad aastatel 2019-2021, et analüüsida millised on olnud tendentsid majanduses vaadeldud aastatel.

SKP näitajad tõusid võrreldes 2019. aastat 2021. aastaga nii Eestis kui Rootsis (Tabel 1):

Tabel 1. SKP näitajad Eestis ja Rootsis aastatel 2019-2021 (Eurostat, 2023)

Aastad	Eesti SKP, mln €	Eesti SKP protsentuaalne muutus, %	Rootsi, mln €	Rootsi SKP protsentuaalne muutus, %
2019	27 764,7		476 869,5	
2020	27 465,0	-1,0	480 556,4	1,0
2021	31 444,9	14,0	537 085,0	12,0

2019. aastal oli Eesti SKP 27 761,7 miljonit eurot, samal ajal kui Rootsi SKP oli 473 869,5 miljonit eurot. 2020. aastal tegi Eesti majandus languse ning SKP oli 27 465 miljonit eurot, samal ajal kui Rootsi majandus jätkas tõusmist ning jõudis 480 556,4 miljoni euroni. Protsentuaalselt oli Eesti SKP langus 1%, samal ajal kui Rootsi SKP tõusis 1% võrra. 2021. aastal hakkas Eesti SKP näitaja uuesti tõusma ning oli 31 444,9 miljonit eurot, samal ajal jätkas ka Rootsi SKP tõusmist ning jõudis 537 085

miljoni euron. Eesti SKP tõus oli vastavalt 14% ning Rootsi SKP tõus 12%. Vaadeldud aastate SKP näitajate võrdlemine näitab, et Rootsi majanduse maht on kordades suurem kui Eesti oma, millest võib järeldada, et kriis mõjutab neid majandusi erinevalt. Eesti SKP tegi 2020. aastal väikese languse, kuid jätkas siis 2021. aastal tõusu, Rootsis SKP tõusis seevastu kõigil vaadeldud aastatel. Samas oli 2021. aastal Eesti SKP tõus kahe protsendipunkti võrra kõrgem, kui Rootsi SKP tõus.

2020. aastal rakendati nii Eestis kui Rootsis meetmeid COVID-19 pandeemia piiramiseks, mis mõjutas ka riikide SKP-d. Eestis olid COVID-19st tulenevad piirangud sealjuures rangemad kui Rootsis. Rootsis olid kogunemised alla 500 inimese lubatud kuni märtsini (seejärel olid lubatud kogunemised kuni 50 inimesega), koolid ei olnud kohustatud üle minema distantsõppele (kuni 17-aastaste õpilastega koolid) ning restoranid, poed ja muud meelelahutusasutused jäid avatuks (Ludvigsson, 2020). Eestis kuulutati 2020. aasta märtsis välja seoses COVID-19 levikuga eriolukord, millega keelati kõik avalikud kogunemised, koolides viidi koguõppetöö üle kaug-ja koduõppele, peatati huvihariduse andmine, peatati kruisireisid, piirati raamatukogude avamisaegasid, suleti kõik muuseumid ja kinod, keelatud olid kõik kontserdid etendused, konverentsid ja spordivõistlused (ERR, 2020). Sellised ulatuslikud piirangud mõjutavad selgelt majandust, mis tõttu pidurdus SKP kasvutempo Rootsis ning Eestis oli SKP kasv negatiivne.

Selleks, et vaadelda kuidas on SKP erinevad tegurid muutunud, tuuakse välja tootmise meetodil SKP arvutamiseks kasutatavad tegurid ja nende arväärtused vaadeldaval perioodil. SKP arvutamiseks tootmise meetodil liidetakse eri tegevusalade kogulisandväärtuse summale maksud ning lahutatakse subsiidiumid (Väljaannete talitus, 2020). SKP arvutamiseks tootmise meetodil vajalikud arväärtused on välja toodud järgnevas tabelis (Tabel 2):

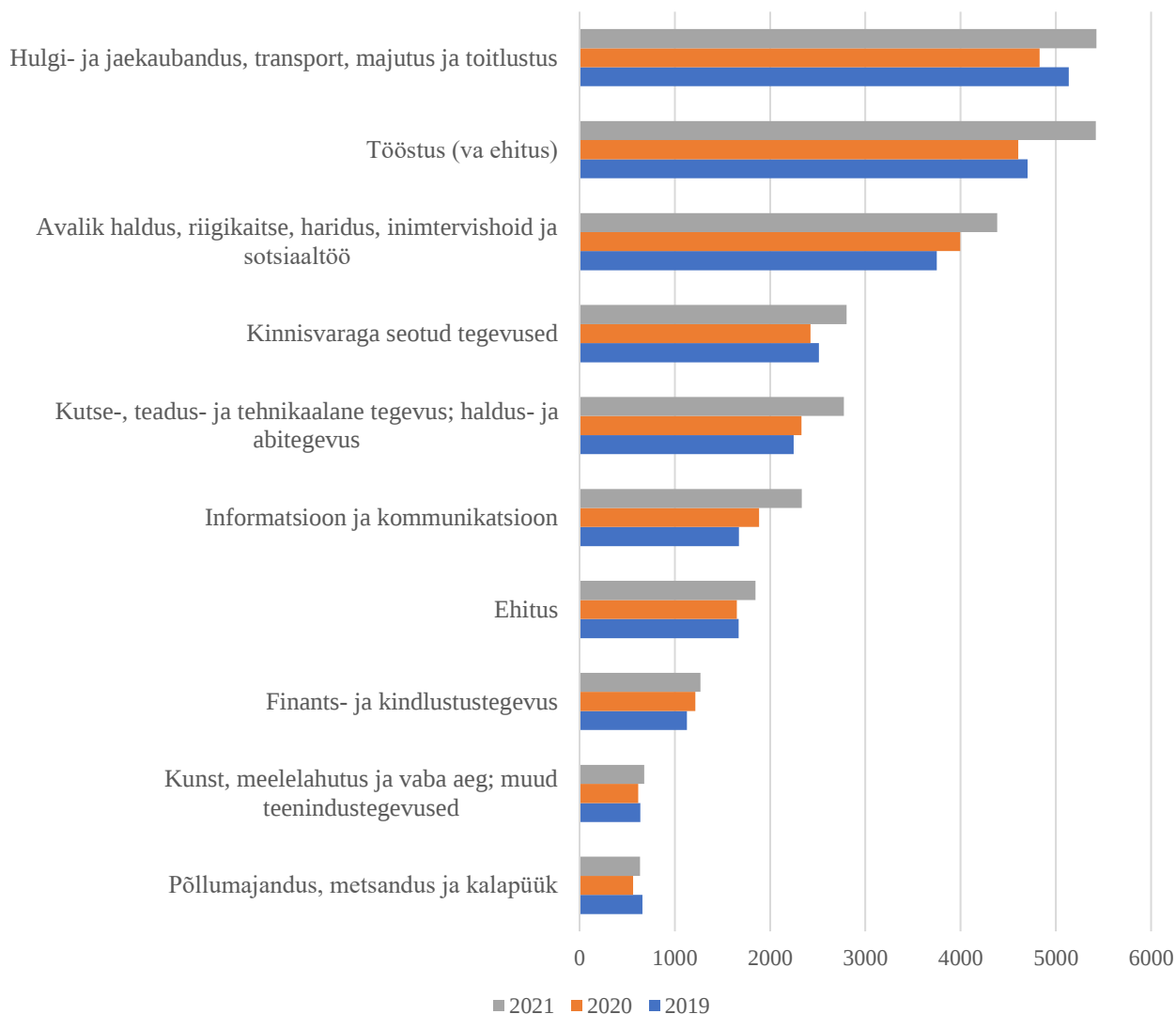
Tabel 2. Eesti ja Rootsi tootmise meetodi tegurid 2019-2021, mln € (Eurostat, 2023)

Aasta	Eesti		Rootsi	
	Tootmise kogulisandväärtus	Maksud ilma subsiidiumideta	Tootmise kogulisandväärtus	Maksud ilma subsiidiumideta
2019	24 120,1	3644,6	423 512,4	53 357,1
2020	24 115,7	3349,3	426 559,9	53 996,5
2021	27 566,3	3878,6	476 596,8	60 488,2

Tootmise kogulisandväärtus 2019. aastal oli Eestis 24 120,1 miljon eurot ning maksud, millest olid maha lahutatud subsiidiumid 3644,6 miljonit eurot. 2020. aastal langesid mõlemad näitajad ning olid vastavalt 24 115,7 miljonit eurot ja 3349,3 miljonit eurot. 2021. aastal tõusid mõlemad näitajad, tootmise kogulisandväärtus oli 27 556,3 miljonit eurot ja maksud, millest lahutatud subsiidiumid, oli 3878,6 miljonit eurot. Rootsi tootmise kogulisandväärtus 2019. aastal oli 423 512,4 miljonit eurot ning maksud, millest lahutatud subsiidiumid oli 53 357,1 miljonit eurot. 2020. aastal tõusid mõlemad veelgi, olles vastavalt 426 559,9 miljonit eurot ja 53 996,5 miljonit eurot. 2021. aastal tegi Rootsi tootmise kogulisandväärtuse suure kasvu jõudes 476 596,8 miljoni eurot ning maksud, millest lahutatud subsiidiumid oli 60 488,2 miljonit eurot. Kuna tegemist on teguritega, mida kasutatakse SKP arvutamiseks on nende kahe teguri protsentuaalne muutus (koos vaadatult) sama, mis eelmises tabelis (Tabel 1, lk 21) välja toodud SKP protsentuaalselt muutused. Samuti tuleb ka siit selgelt välja Rootsi majanduse oluliselt suurem maht.

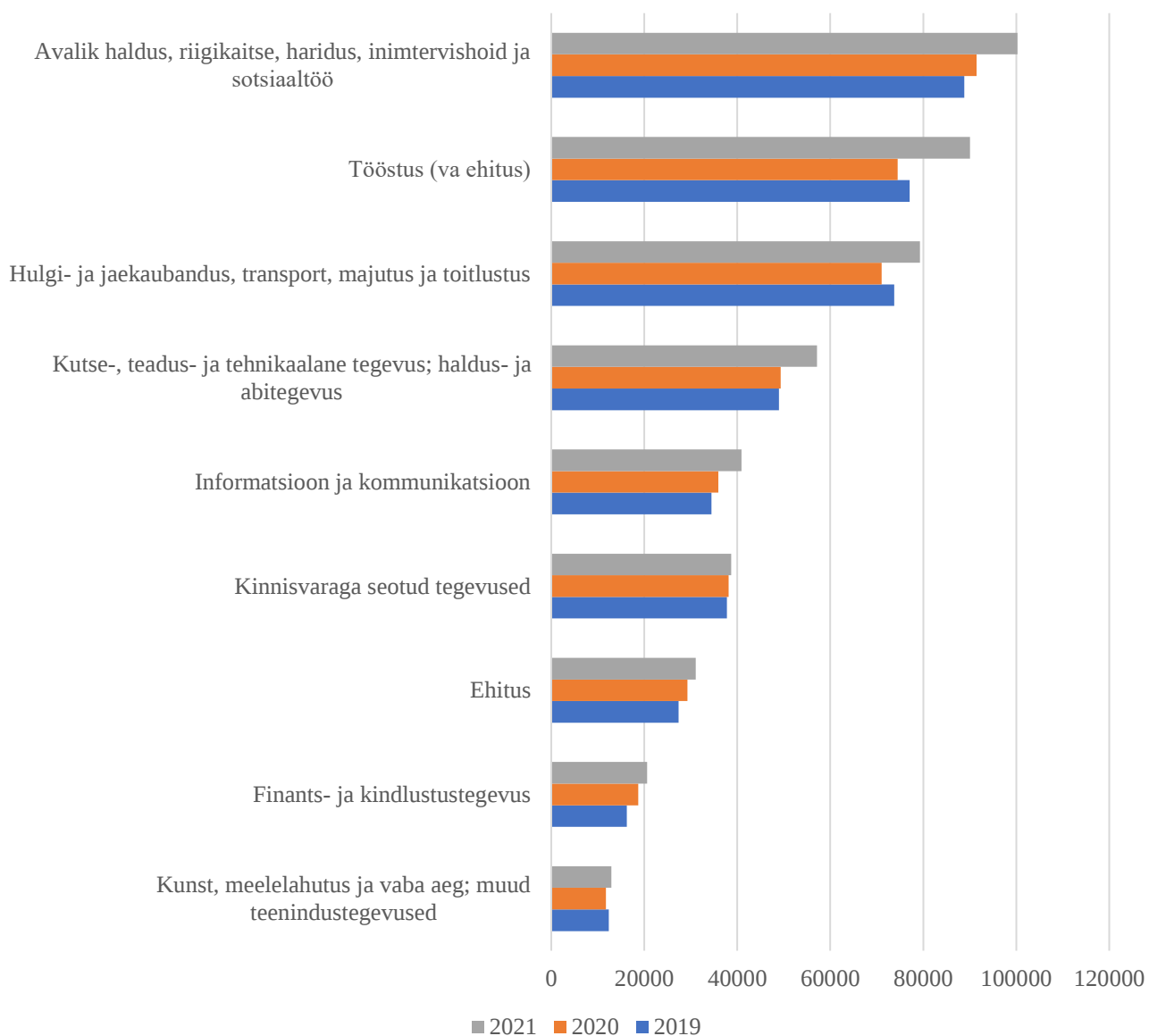
Vaaldedes peamiseid majandussektoreid, mis mõjutasid vaatlusalustel aastatel tootmise kogulisandväärtust, langesid Eestis 2020. aastal mitmete valdkondade lisandväärtused. Ainukesena tegid tõusu informatsiooni ja kommunikatsiooni, finants-ja kindlustustegevuse ning avaliku halduse, riigikaitse, hariduse, inimestervishoiu ja sotsiaaltööga seotud majandussektorid. Need majandussektorid suutsi paremini toime tulla pandeemiast tulenevate piirangutega, millest tulenevalt oli vaja kiirelt üle minna kontaktivabadele ja e-teenustele. Mitmetel sektoritel oli aga äärmiselt keeruline toime tulla muutunud oludega.

2021 aastal tõusis Eestis seevaastu tootmise lisandväärtus kõikides majandussektorites (Joonis 1, lk 25). Suurima tõusu tegid hulgi-ja jaekaubandus, transport, majutus ja toitlustus, informatsioon ja kommunikatsioon ning tööstus. Samuti on näha, et 2021. aastal tõusid kõikide majandussektorite tootmise lisandväärtused kõrgemaks 2019. aasta tasemest. 2021. aastaks olid kaubandust, majutust ja toitlustust enim mõjutanud piirangud leevendunud ning nendel sektoritel oli võimalik taas lisandväärtust toota.

Joonis 1. Eesti tootmise lisandväärtus 2019-2021, mln € (Gross value added and income by A*10 industry breakdowns, 2023)

Jooniselt 2 (lk 26) on näha, et Rootsis langesid mõningate majandussektorite tootmise lisandväärtused samuti, kuid need langused olid väiksemad ning oli ka sektoreid, kus tõus jätkus. Tootmise lisandväärtus vähenes 2020. aastal Rootsis kunsti, meelelahutuse ja vaba aja ning muudes teenindustegevustes, hulgi-ja jaekaubanduses, transpordis, majutuses ja toitlustes, tööstuses ning põllumajanduses, metsanduses ja kalapüügis. Seevastu oli ka 2020. aastal tootmise lisandväärtuses tõus avalikus halduses, riigikaitstes, hariduses, inimervishoius ja sotsiaaltöös, kutse-, teadus ja tehnikaalases tegevuses, haldus- ja abitegevuses, kinnisvaraga seotud tegevustes, finants- ja kindlustustegevuses, informatsioonis ja kommunikatsioonis ja ehituses. 2021. aastal tõusid sarnaselt Eestiga ka Rootsis kõikide majandussektorite tootmise lisandväärtused ning olid suuremad kui 2019. aastal.

Joonis 2. Rootsi tootmise lisandväärtus 2019-2021, mln € (Gross value added and income by A*10 industry breakdowns, 2023)

Järgmine meetod SKP arvutamiseks on kulutuste meetod. Kulutuste meetodi puhul liidetakse erinevate üksuste lõpptoodangu tarbimiseks tehtud kulutused. Eurostat kasutab kulutuste meetodi arvutamiseks seitset erinevat tegurit, milleks on kodumajapidamiste ja kodumajapidamisi teenindavate mittetulundusühingute kulutused, valitsemissektori kulutused, investeeringud (siia alla lähevad kapitali kogumahutus põhivarasse, varude muutused, väärisesemete soetamine, millest arvatakse maha nende võõrandamine), eksport ja import ehk netoeksport (Eurostat Metadata, 2021). Eesti ja Rootsi SKP kulutuste meetodi tegurite näitajad vaadeldud aastatel olid järgnevad (Tabel 3):

Tabel 3. Eesti ja Rootsi SKP kulutuste meetodi tegurid 2019-2021, mln € (Eurostat, 2023)

	Eesti			Rootsi		
Aasta/ Tegur	2019	2020	2021	2019	2020	2021
Kodumajapidamised ja MTÜ-d	13 926,6	13654,0	15 139,2	214 297,4	211 352,7	235 935,2
Valitsemissektor	5425,0	5699,4	6227,8	122 809,3	127 052,9	138 886,1
Põhivarad	7055,5	8563,4	9076,2	116 402,7	120 694,3	137 715,6
Varude muutused	178,1	40,0	466,4	3263,8	-258,2	1394,1
Väärisesemed	0,4	0,5	0,6	141,2	168,4	189,8
Eksport	20 513,9	19 026,1	24 620,3	227 987,6	210 711,0	244 353,9
Import	19 399,2	19 003,7	24 735,0	208 032,5	189 164,8	221 389,6

Eesti kodumajapidamiste ja kodumajapidamisi teenindavate MTÜ-de kulutustest on näha, et kui 2019. aastal olid need 13 926,6 miljonit eurot, siis 2020. aastal need langesid 13 654 miljoni euron. See võis tuleneda asjaolust, et 2020. aasta märtsis kuulutati Eestis välja eriolukord, mille tõttu vähenesid kodumajapidamiste kulutused reisimisele, tölkäimisele, riitusele ja väljaspool kodu aja veetmisele (Eesti majandus langes mullu 2,9 protsenti, 2021). Sama asjaolu mõjutas ka valitsemissektori kulutusi, mis seevastu tõusid 2019. aasta 5425 miljonilt eurolt 2020. aastal 5699,4 miljoni euron, mis tulenes tervishoiuga seotud kulutustest. 2020. aastal tõusid ka nii põhivaradesse tehtud kulutused kui ka väärisesemetesse tehtud investeeringute kulutused (vastavalt põhivarade kulutused 2019. aastal 7055,5 miljonit eurot ja 8563,4 miljonit eurot ning väärisesemete kulutused 2019. aastal 0,4 miljonit eurot ning 2020. aastal 0,5 miljonit eurot).

2020. aastal langesid Eestis nii varude muutused (178,1 miljonilt eurolt 40 miljoni euron) ning nii eksport kui ka import. Eksport oli 2019. aastal 20 513,9 miljonit eurot ja import 19 399,2 miljonit eurot. 2020. aastaks oli need langenud vastavalt 19 026,2 miljoni ning 19 003,7 miljoni euron. Ekspordi ja impordi tase langes tänu COVID-19 pandeemia kogu Euroopas (International trade in goods, 2022). 2021. aastal paranes Eesti majanduse olukord märgatavalt ning kõik SKP kulutuste

meetodi arvutamiseks kasutatavad tegurite näitajad tegid tõusu. Kodumajapidamiste ja neid teenindavate MTÜ-de kulutused kasvasid 15 139,2 miljoni euron, valitsemissektori kulutused 6227,8 miljoni euron, põhivarade kulutused 9076,2 miljoni euron, varude muutused tegid väga suure tõusu jõudes 466,4 miljoni euron. Väärisesemetele tehtavad kulutused kasvasid eelnevate aastatega ühtlaselt jõudes 0,6 miljoni euron, eksport kasvas 24 620,3 miljoni euron ning import 24 735 miljoni euron.

Vaadeldes Rootsi näitajaid, on kodumajapidamiste ja neid teenindavate MTÜ-de kulutustes toimunud 2020. aastal langus samuti nagu Eesti puhul, kuid protsentuaalselt ei olnud see nii suur. Kulutused langesid 2019. aasta 214 297,4 miljonilt eurolt 2020. aastal 211 352,7 miljoni euron. Rootsis rakendati 2020. aastal vähem COVID-19st tulenevaid piiranguid kui Eestis. Kogunemised alla 50 inimese olid lubatud kuni märtsini (seejärel olid lubatud kogunemised kuni 50 inimesega), koolid ei olnud kohustatud üle minema distantsõppele (kuni 17-aastaste õpilastega koolid) ning restoranid, poed ja muud meelelahutusasutused jäid avatuks (Ludvigsson, 2020). Eestis kuulutati 2020. aasta märtsis seevastu pandeemiast tulenevalt välja ulatuslik eriolukord, millega keelati kõik avalikud kogunemised, kontserdid, spordiüritused, konverentsid, kõik koolid suunati kaug- või koduõppele, peatati kõik huviharidus, keelati kruisireisid, suleti kinod ja muuseumid, kehtestati karantiin mitmetest riikidest Eesti sisenevatele inimestele (ERR, 2020). Eelnev avaldas otseselt mõju ühelt poolt tarbimisele ehk kulutustele ja teistpidi ka tuludele ehk sissetulekutele. 2021. aastal olid samad kulutused juba selgelt tõusnud, saavutades 235 935,2 miljonit eurot. Valitsemissektori kulutused tõusid kõikidel aastatel nagu Eestiski. 2019. aasta 122 809,3 miljonit eurot tõusis 2020. aastal 127 052,9 miljoni euron ning oli 2021. aastal 138 886,1 miljonit eurot. Rootsi valitsus pidi tegema mitmeid kulutusi seoses pandeemia ohjamisega, sarnaselt Eesti valitsusega.

Sarnaselt Eestiga tõusid kõigil kolmel aastal ka Rootsis põhivaradele ja väärisesemetele tehtud kulutused (vastavalt põhivarade puhul 2019. aastal 116 402,7 miljonit eurot, 2020. aastal 120 694,3 miljonit eurot ja 2021 aastal 137 715,6 miljonit eurot ning väärisesemete puhul 2019. aastal 141,2 miljonit eurot, 2020. aastal 168,4 miljonit eurot ja 2021. aastal 189,8 miljonit eurot). Samuti muutusid samas suunas Eestiga varude muutused, eksport ja import. Varude muutused oli Rootsis 2019. aastal 3263,8 miljonit eurot ning tegi 2020. aastal väga suure languse olles -258,2 miljonit eurot, mis võis tuleneda samaaegselt vähenevast impordist (2019. aastal 208 032,5 miljonit eurot ning 2020. aastal 189 164,8 miljonit eurot). Samas vähenes ka eksport, olles 2019. aastal 227 987,6 miljonit eurot ning 2020. aastal 210 711,0 miljonit eurot. 2021 aastal tegid kõik kolm tegurit tõusu, varude muutused olid 1394,1 miljonit eurot, eksport 244 353,9 miljonit eurot ning import 221 389,6 miljonit eurot.

Kolmas viis SKP arvutamiseks on sissetulekute meetod. Sissetulekute meetodi puhul liidetakse kokku erinevate sektorite palgad, rendid, intressid ja kasumid ning lisatakse amortisatsioon ja kaudsed maksud. Tulemus peab kõigi kolme eri arvutusviisi kasutamisel tulema sama. Järgnevalt vaadeldakse sissetulekute meetodis kasutatavaid tegureid Eestis ja Rootsis aastatel 2019-2021 (Tabel 4):

Tabel 4. Eesti ja Rootsi SKP sissetulekute meetodi tegurid 2019-2021, mln € (Eurostat, 2023)

	Eesti			Rootsi		
Aasta/ Sissetulekute liigid	Palgad	Rendid, intressid ja kasumid	Kaudsed maksud	Palgad	Rendid, intressid ja kasumid	Kaudsed maksud
2019	13 511,1	10 671,4	3 582,3	226 144,9	154 371,2	96 353,4
2020	13 966,3	10 598,9	2 899,8	230 814,9	160 340,8	89 400,8
2021	15 300,7	12 512,3	3 632,0	252 856,5	180 191,5	104 037,1

Vaadeldes palkasid on näha, et selles osas ei ole langusi toimunud ning kõigil kolmel aastal on palgad mõlemas riigis tõusnud (Eestis 2019. aastal 13 511,1 miljonit eurot, 2020. aastal 13 966,3 miljonit eurot ning 2021. aastal 15 300,7 miljonit eurot, Rootsis vastavalt 2019. aastal 226 144,9 miljonit eurot, 2020. aastal 230 814,9 miljonit eurot ning 2021. aastal 252 856,5 miljonit eurot). Palkade taseme säilimisele aitasid kaasa riikidepoolsed abipaketid, samuti tõsteti 2020. aastal töötasu alammäärasid (Oscar, 2021). Eestis tõusis 2020. aastal töötasu alammäär 540 eurolt 584 euronile (Soobik, 2019). Rootsis küll töötasu alammäära kui sellist riigi poolt kehtestatud ei ole, kuid ametiühingud tagavad vajaliku miinimum palgataseme.

Rendid, intressid ja kasumid tegid Eestis 2020. aastal mõõduka languse. 2019. aasta 10 671,4 miljonilt eurolt langes näitaja 10 598,9 euronile. Seevastu 2021. aastal oli suurem tõus, kui näitaja tõusis 12 512,3 miljoni euronile. Rootsis seevastu oli näitaja pidevas kasvumises, olles 2019. aastal 154 371,2 miljonit eurot, 2020. aastal 160 340,8 miljonit eurot ning 2021. aastal 180 191,5 miljonit eurot. Kaudsete maksude puhul oli tendents nii Eestis kui Rootsis samasugune. Eestis oli maksude summa 2019. aastal 3582,3 miljonit eurot, mis langes 2020. aastal 2899,8 miljoni euronile ning tõusis seejärel 2021. aastal 3632,0 miljoni euronile. Rootsi puhul oli 2019. aastal kaudsed maksud 96 353,4

miljonit eurot, mis langesid 2020. aastal 89 400,8 miljoni euronini ning seejärel tõusid 2021. aastal 104 037,1 miljoni euronini.

Rootsis elab ca 9 miljonit inimest rohkem kui Eestis (2022. aasta seisuga vastavalt Rootsis 10 415 811 inimest ning Eestis 1 330 993 inimest) (The World Bank Data, 2023), mis tõttu on mõistlik vaadelda ka SKP-d ühe elaniku kohta. SKP ühe elaniku kohta võimaldab paremini võrrelda erineva suurusega riikide majandusi. Riigi elanikena võetakse arvesse kõik isikud (nii kodanikud kui välismaalsed), kes on alaliselt elama asunud riigi majandusterritooriumile, isegi kui nad on ajutiselt eemal. Inimene, kes on elanud või kavatseb elada riigis vähemalt ühe aasta, loetakse alaliseks elanikuks. Kokkuleppeliselt ei arvestata kogu elanikkonna hulka välisüliõpilasi ja riigis paiknevaid välisriikide relvajõudude liikmeid (Eurostat Metadata, 2021). Selleks, et arvutada SKP elaniku kohta, jagatakse SKP kogusumma elanike arvuga riigis (Tabel 5):

Tabel 5. Reaalne SKP ühe elaniku kohta, (Eurostat, 2023), (The World Bank Data, 2023)

Aasta	Eesti SKP, mln €	Eesti keskmine elanike arv	Eesti SKP elaniku kohta, €	Rootsi SKP, mln €	Eesti keskmine elanike arv	Rootsi SKP elaniku kohta, €
2019	27 764,7	1 326 898	15 410	476 869,5	10 278 887	44 180
2020	27 465,0	1 329 522	15 280	480 556,4	10 353 442	42 910
2021	31 444,9	1 330 932	16 490	537 085,0	10 415 811	44 820

Tabelist 5 selgub, et isegi, kui elimineerida Rootsi suuremast rahvaarvust tulenev mahu eelis, on Rootsi SKP siiski kõrgem kui Eesti oma. 2019. aastal oli Eesti reaalne SKP ühe elaniku kohta 15 410 eurot, samal ajal kui Rootsi reaalne SKP ühe elaniku kohta oli 44 180 eurot. Samas suurusjärgus vahe Eesti ja Rootsi vahel oli ka järgnevatel aastatel, 2020 aastal oli Eesti reaalne SKP ühe elaniku kohta 15 280 eurot, Rootsi reaalne SKP ühe elaniku kohta 42 190 eurot. Vaadeldavatest aastatest kõrgeim reaalne SKP ühe elaniku kohta oli mõlema riigi puhul 2021 aastal, vastavalt 16 490 eurot Eestis ja 44 820 eurot Rootsis. Asjaolu, et Rootsi SKP näitaja elaniku kohta on märgatavalt kõrgem Eesti omast, näitab et Rootsi majandus on tugevam ja paremal järjel kui Eesti majandus. Kõrgema SKP-ga riikides on reeglina ka kõrgem rahulolu tase elanike seas (Esau, 2012). Rootsi tugev majanduse tase võib ka olla põhjuseks, mis Rootsi suutis 2020. aasta majanduse langust vältida, samal ajal kui Eesti SKP 2020. aastal langes. Samas peab arvesse võtma ka erinevaid sotsiaalpoliitilisi aspekte – näiteks

jäi Rootsi ühiskond COVID-19 pandeemia ajal avatumaks ning seal rakendati vähem piiranguid kui Eestis.

Võrreldes Eesti ja Rootsi majandusi SKP põhjal aastatel 2019-2021 on näha, et 2020. aasta oli raske mõlemale riigile. Vaadeldes erinevaid SKP komponente on näha, et Eestis oli SKP taseme langus suurem ning pea kõik näitajad langesid 2020. aastal. Rootsis seevastu olid mitmed SKP tegurid ka 2020. aastal tõusnud ning languste puhul ei olnud need nii suured kui Eestis. 2021. aastal tegid mõlema riigi SKP hüppelise kasvu, olles Eestis 14% kõrgem kui 2020. aastal ning Rootsis 12% kui 2020. aastal. See tulenes asjaolust, et Eesti SKP oli 2020. aastal negatiivne (-1%) ning Rootsis oli olukord parem (1%). Põhjuseid, miks Rootsi SKP näitajad olid vaadeldud perioodil kõrgemad võib olla mitmeid. Kindlasti mõjutasid Rootsi majandust positiivselt väiksemad piirangud, suurem rahvaarv ja stabiilsem majandus. Kõikide põhjuste väljaselgitamine on antud töö ulatusest väljas. SKP alusel võime aga teha järelduse, et Rootsi majandus tõusis kõigil kolmel aastal, kuid 2020. aastal oli tõus väike, 2021. aastal oluliselt kõrgem. Eestis seevastu oli 2020. aastal majanduslangus, kuid sellest taastuti kiirelt ning 2021. aastal oli majanduslik olukord riigis oluliselt parem.

Vaadeldes SKP-d aastatel 2019-2021 Eestis ja Rootsis on selgelt näha, et Rootsi majanduse maht on suurem kui Eesti oma. Seda näitlikustab SKP ja kinnitab ka reaalne SKP inimese kohta. Eesti SKP tegi 2020. aastal väikese languse, kuid jätkas siis 2021. aastal tõusu, Rootsis SKP tõusis seevastu kõigil vaadeldud aastatel. Samas oli 2021. aastal Eesti SKP tõus kahe protsendipunkti võrra kõrgem, kui Rootsi SKP tõus. Sama tendentsi jälgivad tegurid, mida kasutatakse nii tootmise, kulutuste kui ka sissetulekute meetodil SKP arvutamiseks. Vaadeldes SKP näitajat ühe elaniku kohta on näha, et Rootsi suurem majanduse maht ei tulene mitte ainult suuremast elanike arvust vaid ka ühe elaniku kohta suudetakse toota rohkem lisandväärtust, kui Eestis.

4.2 Eesti ja Rootsi inimarengu indeks aastatel 2019-2021

Selles peatükis tuuakse välja Eesti ja Rootsi inimarengu indeksi näitajad ning inimarengu indeksi arvutamiseks kasutatavate tegurite näitajad aastatel 2019-2021, et analüüsida millised on olnud tendentsid majanduses vaadeldud aastatel. Inimarengu indeksi raportis reastatakse kõik vaadeldud riigid tulemuste alusel edetabelisse. Inimarengu indeks võtab arvesse kolme komponenti – majandust, haridust ja tervist.

Majanduse indikaatori arvutamiseks kasutatakse rahvamajanduse kogutulu elaniku kohta ning seda korrigeeritakse ostujõu pariteedi näitajaga. Inimarengu indeks on kõigi kolme indikaatori

geomeetriline mediaan (United Nations, 2020). Keskmise eeldatava eluea andmed saadakse ÜRO majandus-ja sotsiaalosakonna (UN Department of Economic and Social Affairs) hallatavast rahvastiku osakonnast (UN Population Division). Keskmise kooliskäidud aastate arv täiskasvanute seas saadakse UNESCO statistika instituudist. Majanduse indikaatorina kasutatava rahvamajanduse kogutulu elaniku kohta saadakse Maailmapanga ja Rahvusvahelise Valuutafondi kogutud statistikast (Human Development Reports, 2020). Eesti ja Rootsi tulemused olid vaadelduvad aastatel järgnevad (Tabel 6):

Tabel 6. Eesti ja Rootsi koht inimarengu raporti tabelis 2019-2021 (Human Development Index (HDI), 2023)

Aasta	Koht inimarengu raportis Eesti	Koht inimarengu raportis Rootsi
2019	29	7
2020	31	7
2021	31	7

Andmetest selgub, et kui Rootsi hoidis kõigil vaadeldud aastatel ühtlaselt 7. kohta, siis Eesti tegi 2020. aastal languse 2019. aasta 29. kohalt 31. kohale ning jäi samale tasemel ka 2021. aastal. Sellest võib järeldada, et kui 2020. aasta keeruline olukord mõjutas Eesti tulemusi, ei suudetud 2021. aastal näitajaid piisavalt parendada ning tabelikohta tõsta. Samal ajal hoidis Rootsi ühtlast taset (vähemalt võrreldes teiste riikidega, võime eeldada, et kui muutusi oli, siis olid samad muutuste tendentsid ka teistes riikides).

Inimarengu indeks väljendatakse arvnäitajas, mis on nulli ja ühe vahel. Mida lähemalt on arvnäitaja ühele, seda kõrgem on majandusliku heaolu tase riigis. Vaadeldes inimarengu indeksi arvnäitajat ning protsentuaalset muutust vaadeldud aastatel selgub, et ka Rootsis oli 2020. aastal inimarengu indeksis langus (Tabel 7, lk 33):

Tabel 7. Inimarengu indeks aastatel 2019-2021 Eestis ja Rootsis (Human Development Index (HDI), 2023)

Aasta	Eesti		Rootsi	
	Inimarengu indeks	Muutus, %	Inimarengu indeks	Muutus, %
2019	0,896		0,947	
2020	0,892	-0,4	0,942	-0,5
2021	0,890	-0,2	0,947	0,5

Eesti inimarengu indeks on vaadeldavatel aastatel järjepidevalt langenud, olles 2019. aastal 0,896, 2020. aastal 0,892 ning 2021. aastal 0,890. Protsentuaalselt oli 2020. aasta langus 0,4% ning 2021. aasta langus 0,2%. Rootsi puhul langes inimarengu indeks 2019. aasta 0,947 tasemelt 2020. aastal 0,942 tasemeni. 2021. aastal tegi inimarengu indeks jälle tõusu ja saavutas sama tulemuse, mis 2019. aastal (0,947). Protsentuaalselt oli 2020. aasta inimarengu indeksi langus Rootsis 0,5% ning 2021. aastal oli tõus 0,5%. 2020. aasta oli mõlemale riigile keeruline, mis oli näha ka SKP-de võrdluses. SKP puhul tegi aga Eesti ka 2021. aastal tõusu, millest võib järeldada, et 2021. aasta edasine langus inimarengu indeksis tuleneb Eesti puhul kas hariduse või tervisega seotud teguritest. Oluline on märkida, et see ei tähenda, et Eesti oleks madala arengutasemega riik. Kuigi Eesti IAI näitaja on madalam kui Rootsi oma, klassifitseerub ka Eesti väga kõrge arengutasemega riikide hulka (kõik riigid mille IAI näitaja on kõrgem kui 0,800 klassifitseeruvad väga kõrge arengutasemega riikide hulka) (Conceição, 2022). Seega on Eesti jätkuvalt, olenemata langusest IAI edetabelis, jätkuvalt kõrgel tasemel inimarenguga riik.

Selleks, et leida, millest Eesti ja Rootsi erinevused inimarengu indeksi liikumise puhul võivad tulla, vaadeldakse järgnevalt erinevaid inimarengu indeksi tegureid. Inimarengu indeksi arvutamiseks kasutatakse kolme komponenti – tervis, haridus ja majandus. Tervise puhul kasutatakse keskmist eeldatavat eluiga, hariduse puhul keskmist eeldatavad kooliskäidud aastate arvu kooli astuvate laste seas ning keskmist koolis käidud aastate arvu täiskasvanute seas ning majanduse puhul rahvamajanduse kogutulu elaniku kohta (mis on korrigeeritud ostujõu pariteediga) (Tabel 8, lk 34):

Tabel 8. Eesti inimarengu indeksi tegurid aastatel 2019-2021 (Human Development Index (HDI), 2023)

	2019	2020	2021
Keskmine eeldatav eluiga, aastat	78,67	78,34	77,14
Keskmine eeldatav kooliskäidud aastate arv kooli astuvate laste seas, aastat	15,93	15,93	15,93
Keskmine koolis käidud aastate arv täiskasvanute seas, aastat	13,60	13,55	13,55
Rahvamajanduse kogutulu elaniku kohta (korregeeritud ostujõu pariteediga), \$	35 879,59	35 131,82	38 048,26

Keskmine eeldatav eluiga langes kõigil vaadeldavatel aastatel. 2019. aastal oli see 78,67 aastat, 2020. aastal 78,34 aastat ning 2021. aastal 77,14 aastat. Sealjuures on tähelepanuväärne, et kui SKP 2021. aastal tõusis, siis keskmine eeldatav eluiga jätkas langemist (ja langus oli suurem kui 2020. aastal). Eesti statistikaameti juhtivanalüütiku Marin Tasuja sõnul on 2021. aasta oodatava eluea languse põhjus erakordselt suurte surmade arv, mis tulenes COVID-19 pandeemiast (Oodatav eluiga ja tervena elada jäänud aastad on vähenenud, 2022).

Keskmine eeldatav kooliskäidud aastate arv kooli astuvate laste seas oli vaadeldud aastatel staabilselt 15,93 aastat. Keskmine koolis käidud aastate arv täiskasvanute seas aga langes 2020. aastal 13,60 aasta pealt 13,55 aastani, ning jäi samale tasemele püsima ka 2021. aastal. Rahvamajanduse kogutulu elaniku kohta järgis SKP-ga sarnast trajektoori, olles 2019. aastal 35 879,59 dollarit, 2020. aastal 35 131,82 dollari ja tõustes 2021. aastal 38 048,26 dollarini.

Andmetest selgub, et kui 2020. aastal langesid kõik näitajad peale keskmise eeldatava kooliskäidud aastate arvu kooli astuvate laste seas, siis 2021. aasta tõus inimarengu indeksi edetabelis jäi tulemata tänu keskmise eeldatava eluea ja keskmise koolis käidud aastate arvu täiskasvanute seas tõttu (keskmise eeldatav eluiga langes veelgi ning keskmine koolis käidud aastate arv ei taastunud 2019. aasta tasemeni). Võime eeldada, et teistes võrreldavates riikides olid need näitajad kõrgemad, mis tõttu Eesti rahvamajanduse kogutulu elaniku kohta tõusust ei piisanud edetabelis kõrgemale liikumiseks.

Järgnevalt vaadeldakse inimarengu indeksi tegureid Rootsis (Tabel 9):

Tabel 9. Rootsi inimarengu indeksi tegurid aastatel 2019-2021 (Human Development Index (HDI), 2023)

Aasta	Keskmine eeldatav eluiga, aastat	Keskmine eeldatav kooliskäidud aastate arv kooli astuvate laste seas, aastat	Keskmine koolis käidud aastate arv täiskasvanute seas, aastat	Rahvamajanduse kogutulu elaniku kohta (korregeeritud ostujõu pariteediga), \$
2019	83,05	19,42	12,61	54 222,72
2020	82,43	19,42	12,61	52 359,21
2021	82,98	19,42	12,61	54 489,37

Rootsi puhul oli keskmine eeldatav eluiga kõrgem kui Eestis, kuid langes samuti 2019. aasta 83,05 aastalt 2020. aastal 82,43 aastani. 2021. aastal hakkas keskmine eeldatav eluiga jälle tõusma jõudes 82,98 aastani. Rootsis oli 2021. aastaks COVID-19 tulenev surmade arv juba vähenenud, kui Eesti (ja ka muu Ida-Euroopa) kannatas pandeemia mõju ka veel 2021. aastal, mis tõttu ei olnud Eesti keskmine eluiga veel 2021. aastaks taastunud eelnevale tasemele (Life expectancy continued to decrease in 2021 in the EU, 2022). Üks põhjustest, miks Eestis oli surmade arv 2021. aastal veel kõrge, samal kui Rootsis surmade arv vähenes, on üle 60-aastaste vaktsineeritute osakaal. mis oli Rootsis oluliselt kõrgem kui Eestis (Schöley, et al., 2022). Just üle 60-aastaste surmade vähenemine tõi edu Rootsile võrreldes Eestiga.

Sarnaselt Eestiga ei muutunud ka Rootsi puhul keskmine eeldatav kooliskäidud aastate arv kooli astuvate laste seas, kuid näitaja oli oluliselt kõrgem Eesti omast. Rootsi 19,42 aastat oli 3,49 aastat kõrgem kui Eesti vastav näitaja. Erinevalt Eestist ei muutunud Rootsis keskmine koolis käidud aastate arv täiskasvanute seas, mis püsis 12,61 aasta tasemel (Eestis seevastu langes 0,5 aasta võrra). Samal ajal on see ainukene näitaja, mis oli Eestis kõrgem kui Rootsis.

Majanduse tegur rahvamajanduse kogutulu elaniku kohta muutus sarnaselt Eestiga, kuigi tõus 2021. aastal oli madalam kui Eestis. Rootsis oli 2019. aastal näitaja 54 222,72 dollarit, 2020. aastal 52 359,21 dollarit ja 2021. aastal 54 489,37 dollarit. Võime järeldada, et kuigi Eestis oli

rahvamajanduse kogutulu tõus elaniku kohta 2021. aastal suurem kui Rootsis, oli Rootsi teiste näitajate stabiilsus (keskmine eeldatav kooliskäidud aastate arv kooli astuvate laste seas ning keskmine koolis käidud aastate arv täiskasvanute seas) ning keskmise eeldatava eluea tõus 2021. aastal (võrreldes Eesti langusega) otsustavad, ning seetõttu õnnestus Rootsil oma edetabeli kohta hoida, samal ajal kui Eesti langes 2020. aastal edetabelis 31. kohale ning ei suutnud tõusta ka 2021. aastal.

Selleks, et vaadelda inimarengu indeksi edasiarendusi seoses soolise erinevustega vaadeldakse järgnevalt soolise arengu indeksit (GDI – Gender Development Index). Soolise arengu indeks eraldab inimarengu indeksi tulemused naiste ja meeste kaupa, mida väiksem on vahe seda kõrgem on tulemus (Tabel 10):

Tabel 10. Soolise arengu indeks Eestis ja Rootsis aastatel 2019-2021 (Human Development Index (HDI), 2023)

Aasta	Eesti	Rootsi
2019	1,023	0,986
2020	1,019	0,986
2021	1,021	0,988

Soolise arengu indeks väljendab naiste ja meeste ebavõrdsust. Tulemused, mis on üle ühe näitavad, et naised on meestega võrreldes paremas olukorras, alla ühe tulemused näitavad vastupidist. Kõige võrdsem on tulemus 1. Eesti puhul olid naised meestega võrreldes inimarengu indeksis paremal positsioonil, soolise arengu indeks näitaja oli 2019. aastal 1,023. 2020. aastal naiste eelis meeste ees mõnevõrra langes, olles 1,019. 2021. aastal naiste eelis meeste ees jällegi tõusis (näitaja 1,021), kuid ei jõudnud veel 2019. aasta tasemele. Siinjuures on aga oluline märkida, et eesmärk ei ole mitte saavutada võimalikult kõrget näitajat, vaid lähimat ühele, mis tõttu ei oleks soolise arengu indeksi langus Eestis tingimata halb. Rahvamajanduse kogutulu osas on Eestis meestel naiste ees selge eelis, kuid haridusega seotud tegurite tase on naistel Eestis kõrgem ning samuti on oluliselt kõrgem naiste eeldatav eluiga meeste omast (Data Downloads Gender Development Index, 2023).

Rootsis on olukord vastupidine, kus meestel on inimarengu indeksi tulemused kõrgemad kui naistel. mis inditseerib, et mehed on ühiskonnas paremal positsioonil. 2019. aastal ja 2020. aastal oli soolise

arengu indeks Rootsis stabiilselt 0,986 ning tegi 2021. aastal tõusu ühele lähemale, olles 0,988. Tulemused näitavad, et Rootsis on ühiskond meeste ja naiste vahel võrdsem ning erinevused tervises, hariduses ning rahvmajanduse kogutulus ei ole nii suured, kui Eestis.

Viimasena vaadeldakse empiirilise uuringu osas inimarengu indeksi edasiarendust, milleks on ebavõrdsusega korrigeeritud inimarengu indeks, mille arvutamiseks vähendatakse iga inimarengu indeksi tegurit proportsionaalselt selle ebavõrdsuse jaotumisega. See näitab inimarengu indeksi kolme dimensiooni (tervis, haridus ja majandus) ebavõrdset jaotust ühiskonnas (Tabel 11):

Tabel 11. Ebavõrdsusega korrigeeritud inimarengu indeks Eestis ja Rootsis aastatel 2019-2021 (Human Development Index (HDI), 2023)

Aasta	Eesti	Rootsi
2019	0,835	0,886
2020	0,831	0,88
2021	0,829	0,885

Eesti ja Rootsi on mõlemad ebavõrdsusega korrigeeritud inimarengu indeksi tulemustes kõrgel tasemel. Eestis oli see 2019. aastal 0,835, 2020. aastal ebavõrdsus suurenes ning näitaja langes 0,831 peale. 2021. aastal suurenes ebavõrdsus veelgi ning näitaja oli 0,829. Rootsis seevastu oli 2019. aastal 0,886, langes 2020. aastal 0,880 peale, kuid tõusis 2021. aastal 0,885 tasemele. Kuigi ka Rootsi ebavõrdsus langes veidi 2020. aastal, suudeti 2021. aastal jälle paremuse poole liikuda, samal ajal kui Eesti jätkas langustrendi.

Põhjuseid, miks pandeemia mõjutas ebavõrdsust on mitmeid. Enim pandeemiast kannatada saanud sektorid nagu teenindus – ja kaubandussektor on peamiselt sektorid, milles töötavad enim naised, noored ja muud vähemused. Pandeemia mõjutas ka vaesemaid riike rohkem kui rikkamaid, mis võib selgitada Eesti ja Rootsi ebavõrdsusega korrigeeritud indeksi muutuste erinevusi. Riikides, kus on vähem tootmist koha peal ning mis on suuremal määral mõjutatud välisinvestoritest ja välistöötajatest, said rohkem kannatada (Romel, 2020). Pandeemia mõjutas ka vanuselist ebavõrdsust, kuna terviseriskid COVID-19 puhul mõjutavad rohkem vanemaid inimesi. Samal ajal on majanduslikult mõjutanud pandeemia rohkem just nooremaid inimesi, kellel ei olnud võimalik siseneda tööturule traditsioonilistele noorte töökohtadele (kaubandus, teenindus). Kõrgema palgaga

töötajad (näiteks kontoritöötajad), kannatasid pandeemias keskmiselt vähem kui madalama palgaga töötajad, kuna tegemist on tihti nõ kontoritöötajatega, kellel oli võimalik oma tööga jätkata distantsilt. Pandeemia tõi kaasa ka mitmeid soodsaid investeerimisvõimalusi, mis võimaldas neil, kel palju vaba raha, saavutada lühikese aja jooksul suuri kasumeid (Romel, 2020).

Vaadeldes Eesti ja Rootsi inimarengu indeksi edetabelikohta aastatel 2019-2021 on näha, et kui Rootsil õnnestus oma tabelikohta hoida, siis Eesti langes 2020. aastal ning ei suutnud oma tulemust parandada ka 2021. aastal. Võrreldes erinevaid inimarengu indeksi näitajad selgub, et Eesti tulemus halvenes igal aastal kõikide vaadeldavate üldnäitajate puhul (ainukese tõusu tegi üks inimarengu indeksi tegur rahvamajanduse kogutulu elaniku kohta 2021. aastal). Rootsi tulemused seevastu küll halvenesid 2020. aastal, kuid tõusid 2021. aastal ja seega paranesid kõik üldnäitajad 2021. aastal võrreldes 2020. aastaga. Samuti on Rootsi võrreldes Eestiga võrdsem nii üldise ebavõrdsuse seisukohast kui ka soolise ebavõrdsuse seisukohast.

4.3 Järeldused Eesti ja Rootsi majanduse kohta aastatel 2019-2021 makromajanduslike näitajate põhjal

Vaadeldud makromajanduslike näitajate tulemustest selgus, et COVID-19 pandeemia mõjutas nii Eesti kui Rootsi majandust. Klassikaline makromajanduslik näitaja SKP näitas, et Eesti majandus langes 2020. aastal, kuid tegi seejärel suure tõusu 2021. aastal. Rootsi SKP tõusis järjepidevalt, kuid tõus oli 2020. aastal oluliselt väiksem kui 2021. aastal. Sellest võime järeldada, et 2020. aastal mõjutas COVID-19 pandeemia Eesti majandust rohkem, kui Rootsi oma. SKP näitab ka seda, et Rootsi majanduse maht on oluliselt suurem kui Eesti oma (Eesti 2021. aasta SKP 31 444,9 miljonit eurot, Rootsil 537 085,0 miljonit eurot). Suurem majanduse maht ei tulene mitte ainult riigi suuruselt, vaid ka arengutasemest. Seda saab järeldada asjaolust, et ka SKP ühe elaniku kohta oli vaadeldud aastatel Rootsis oluliselt kõrgem kui Eestis oma (2021. aastal Rootsis 44 820 eurot, Eestis 16 490 eurot). Kui majanduse olukorda hinnataks vaid klassikalise makromajandusliku näitaja SKP järgi võiks järeldada, et Eesti majandus langes 2020. aastal ning tegi seejärel suure tõusu 2021. aastal. Rootsi majanduse see tõusis 2020. aastal veidi ja tegi 2021. aastal suurema tõusu.

Uurides inimarengu indeksi näitajaid võib näha, et võttes arvesse ka teisi tegureid, kui ainult puhtalt SKP, on tulemused erinevad. Inimarengu indeksi põhjal selgus, et vaadeldud aastatel muutus Rootsi olukord 2020. aastal samuti halvemaks (inimarengu indeks langes ning ka ebavõrdsuse tase ühiskonnas suurenes). 2021. aastal tegi Rootsi aga tõusu ning kõik näitajad liikusid paremuse poole, millest saab järeldada, et edenes nii majandus, inimeste tervis kui ka võimalused haridusele. Eesti

puhul näitlikustas inimarengu indeks seevastu, et 2021. aastal muutus olukord tegelikult jätkuvalt halvemaks (vaatama SKP tõusule). Uuringus kasutatud inimarengu indeksi kõik variandid muutusid vaadeldud aastatel aina halvemaks. Sellest on võimalik järeldada, et Eestis ei aidanud SKP tõus kaasa üldisele majanduslikule heaolule riigis (mõjutatud oli nii tervis kui võimalused haridusele, lisaks suurenes ebavõrdsus). Seda seetõttu, et majandust ei ole võimalik vaadelda vaid kui kes toodab rohkem raha, vaid oluline on ka selle jõukuse jaotumine ühiskonnas.

Empiiriline uuring näitas, et vaadeldes vaid SKP-d, ei ole võimalik saada täit ülevaadet riigi majanduslikust olukorrast ja selle tulevastest majanduskasvu võimalustest. Võttes lisaks arvesse alternatiivseid makromajanduslikke näitajad, näiteks uuringus kasutatud inimarengu indeks, aitab see kaasa sügavamale arusaamisele majanduslikest tendentsidest riigis ning võimaldab leida probleemkohti jõukuse jaotuses ja selle genereerimises tulevikus. Nähes, kuidas erinesid SKP ja inimarengu indeksi tulemused vaadeldud aastatel Eestis ja Rootsis on ettepanekuks kasutatada riigi majanduse hindamisel lisaks klassikalistele makromajanduslikele näitajatele ka alternatiivseid makromajanduslikke näitajaid, mis võimaldavad teha paremini informeeritud otsuseid tulevikuks.

Lähtudes eelpool toodud analüüsist on peamised järeldused järgnevad:

- 1) 2020. aastal mõjutas COVID-19 pandeemia Eestis SKP kasvu ja seeläbi majandust rohkem, kui Rootsi majandust;
- 2) Eestis ei aidanud SKP tõus 2021. aastal kaasa üldisele majanduslikule heaolule riigis;
- 3) vaadeldes vaid SKP-d ja selle muutust aastate lõikes ei ole võimalik saada täit ülevaadet riigi majanduslikust olukorrast ja selle tulevastest majanduskasvu võimalustest
- 4) võttes lisaks SKP-le arvesse alternatiivseid makromajanduslikke näitajaid nagu inimarengu indeks, on võimalik saada põhjalikum ülevaade majanduslikest tendentsidest riigis ning leida probleemkohti jõukuse jaotuses ja selle genereerimises tulevikus.

Uuringust selgus, et erinevate makromajanduslike näitajate kasutamine on mõistlik ning ainult SKP ei anna täit ülevaadet majanduslikust olukorrast riigist. Võrreldes Eesti ja Rootsi tulemusi oli näha, et Rootsi majanduse maht on suurem ning oli COVID-19 pandeemiast vähem mõjutatud. Inimarengu indeks näitas, et SKP tõus Eestis 2021. aastal ei toonud kaasa üldist majanduslikku heaolu kasvu riigis.

KOKKUVÕTE

Lõputöö teema oli “Makromajanduslike näitajate kasutamine riigi majanduse hindamisel Eesti ja Rootsi näitel”. Lõputöö eesmärk oli anda teoreetiliste allikate põhjal ülevaade kahe erineva makromajandusliku näitaja kasutamisest riigi majanduse seisukorra hindamiseks ning analüüsida Eesti ja Rootsi makromajanduslikke näitajaid, et teha järeldusi, kuidas erinesid Eesti ja Rootsi majandus aastatel 2019-2021 SKP ja inimarenguindeksi põhjal. Empiirilise uuringu läbi viimisel kasutati kvantitatiivset analüüsi ja deduktiivset lähenemisviisi. Andmeanalüüsi meetodiks oli kirjeldav statistika.

Teoreetilises osas kirjeldati, et kuigi SKP on enim levinud makromajanduslik näitaja riikide majanduse hindamisel on sellel mitmeid puudujääke. SKP kriitika võib kokku võtta paradigma muutusega, mis on toimunud ühiskonnas võrreldes ajaga, kui SKP loodi. Majanduse areng ei ole enam eesmärk omaette, vaid esile on tõstetud inimlik heaolu kui väärtus, majanduse areng on oluline sellele kaasa aitamiseks.

Samal ajal ei tasu SKP-d kui majanduse näitajat ka maha kanda, kuna tegemist on laialt levinud ja kergesti mõõdetava näitajaga, mis annab majanduse seisukorrast üldpildis hea ülevaate. Selleks, et kasutada SKP-d riikide majanduse hindamiseks, on kasutusele võetud mitmeid SKP edasiarendusi. Riikide majanduste omavaheliseks objektiivseks võrdlemiseks on kasutusele võetud reaalne SKP, ostujõu pariteediga korrigeeritud SKP ja SKP ühe elaniku kohta. Nende näitajate kasutamine võimaldab anda selgemat ülevaadet riigi majanduse seisukorra kohta võrdluses teiste riikidega.

Teise majandusliku näitajana käsitleti teoreetilises osas inimarengu indeksit, mis on ÜRO poolt välja töötatud alternatiivne makromajanduslik näitaja. Lisaks majanduse dimensioonile sisaldab see endas ka tervise ja hariduse dimensiooni. Inimarengu indeks loodi, et arendada edasi mõtteviisi, mis keskendus puhtalt majanduse arengule, inimeste heaolu väärtustamisele. Inimarengu indeks on riikide ja organisatsioonide poolt hästi vastu võetud, seda on järjepidevalt väljastatud pea kõikide ÜRO riikide kohta.

Inimarengu indeks on samuti saanud palju kriitikat, peamiselt oma valitud dimensioonide ja selle arvutamise meetoodika tõttu. ÜRO on igal aastal vaadanud inimarengu indeksi arvutamise meetoodika üle ning teinud arvutamise meetoodikas mitmeid parandusi. ÜRO arvutab tänasel päeval ka mitmeid lisaindekseid nagu ebavõrdsusega korrigeeritud inimarengu indeks, soolise arengu indeks, soolise ebavõrdsuse indeks ja mitmedimensionaalne vaesuse indeks. Iga dimensioon avaldatakse ÜRO

inimarengu raportis eraldi, mis võimaldab riikide võrdlemisel näha millisele valdkonnale on poliitikutel vaja rohkem keskenduda.

Uuringust selgus, et 2020. aasta oli raske mõlemale riigile. Rootsi majandus tõusis kõigil kolmel aastal, kuid 2020. aastal oli tõus väike, 2021. aastal oluliselt kõrgem. Eestis seevastu oli 2020. aastal majanduslangus, kuid sellest taastuti kiirelt ning 2021. aastal oli majanduslik olukord riigis oluliselt parem. Kõiki vaadeldud aastaid arvesse võttes oli Rootsi majandus stabiilsem, kui Eesti oma ja oli COVID-19 pandeemiast vähem mõjutatud. Võimalikeks põhjusteks olid väiksemad piirangud, suurem rahvaarv ja suurem majanduse maht (SKP kõrgem nii riigi tasandil kui ka ühe elaniku kohta).

Vaadeldes inimarengu indeksit selgus, et olukord halvenes 2020. aastal siiski ka Rootsis, kus inimarengu indeks langes ning ebavõrdsuse tase ühiskonnas suurenes. 2021. aastal suutis Rootsi liikuda uuesti paremuse poolde ning taastada pandeemia eelse taseme. Eesti puhul oli seevastu näha, et 2021. aasta SKP tõus ei aidanud kaasa inimarengu indeksi tõusule ning olukord halvenes veelgi. SKP tõus 2021. aastal Eestis ei aidanud kaasa majanduslikule heaolule riigis, kus suurenes ebavõrdsus ja tervise ning hariduse näitajad ei paranenud.

Empiirilisest uuringust selgus, et vaadeldes vaid SKP-d ei olnud võimalik saada täit ülevaadet riikide majanduslikust olukorrast ning nende tulevastest majanduskasvu võimalustest. Vaadeldes lisaks inimarengu indeksit oli näha, et SKP tulemused ei andnud täit ülevaadet majanduslikust olukorrast Eestis ja Rootsis. Eriti tugevalt oli seda näha Eesti 2021. aasta tulemuste põhjal, kus SKP tegi suure hüppe, kuid inimarengu indeks hoopis langes, kuna lisandunud väärtus jagunes ebavõrdselt ning ei aidanud kaasa ei tervise ega haridusega seotud näitajate paranemisele. Sellest tulenevalt on asjakohane soovitada kasutada riikide majanduste hindamisel erinevaid makromajanduslikke näitajaid – nii traditsioonilisi kui ka uuenduslikke. Erinevate näitajate kasutamine võimaldab saada laiapõhjalisemat ülevaadet olukorras ning teha paremini informeeritud otsuseid tulevikuks.

Lõputöö eesmärk on täidetud, töös on antud ülevaade kahe erineva makromajandusliku näitaja kasutamisest riikide majanduse hindamisel teoreetiliste allikate põhjal, koostatud empiirilise uuringu metoodika, kaardistatud ja analüüsitud Eesti ja Rootsi makromajanduslikke näitajaid 2019-2021 aastatel ning tehtud järeldusi kuidas erinesid Eesti ja Rootsi majandus aastate 2019-2021 SKP ja inimarengu indeksi põhjal.

SUMMARY

The title of the thesis is *The Use of Macroeconomic Indicators in the Evaluation of the National Economy on the Example of Estonia and Sweden*. The first part of the thesis covers the theoretical aspects of two macroeconomic indicators - gross domestic product (GDP) and Human Development Index (HDI). The second part of the thesis covers an empirical study on the changes in Estonian and Swedish economy during 2019-2021 using the two macroeconomic indicators. The topicality of the thesis comes from the COVID-19 pandemic as the economic situation of the countries has changed differently from the usual forecasts. Using macroeconomic indicator is the most common way to make economic decisions and forecasts.

The thesis is 40 pages long and includes 11 tables and 2 charts. Main theoretical sources used are different scientific articles, of which most used are R. Costanza, M.Harti, I. Kubiszewski and J.Talberths “A Short History of GDP: Moving Towards Better Measures of Human Well-being” and G.Esau “Reassessing What Matters – Why GDP Does Not Promote Well-Being and the Case for Alternative Measures”. The aim of the thesis is to give a theoretical overview of two different macroeconomic indicators and to map and analyze how were Estonian and Swedish economies affected during 2019-2021 using those indicators.

In order to achieve the goal of the thesis the following research tasks were set:

- 1) describe the gross domestic product as one of the classic macroeconomic indicators and its use for assessing the economic condition of a country;
- 2) describe the Human Development Index as one of the alternative macroeconomic indicators and its use for assessing the economic condition of a country;
- 3) compose the methodology to conduct the empirical research;
- 4) map and analyze the macroeconomic indicators of Estonia and Sweden and the methodologies for finding them;
- 5) draw conclusions about the differences between Estonian and Swedish economies during 2019-2021 based on the GDP and HDI.

To achieve the objective of the empirical study quantitative analysis was used. Data for the empirical research was gathered from Eurostat and Human Development Reports databases. The sample used in the research was Estonian and Swedish GDP and HDI figures during 2019-2021. The data analysis method was descriptive statistics. Observation tables were used to present the data in an orderly manner.

It was concluded from the analysis of the research results that 2020 was a difficult year for both countries as Estonian GDP fell and Swedish GDP rise was stalled. Year 2021 was better for both countries, as GDP rose 12% in Sweden and 14% in Estonia. Overall result looking at the GDP was that Swedish economy was more stable, which could be due to less COVID-19 related restrictions, larger population and larger economy overall. Looking at the HDI it was clear, that the GDP rise in Estonia in 2021 did not contribute to the economic well-being in the country as Estonia fell in the HDI table position in 2020 and did not recover in 2021 (Sweden at the same time retained the table position and the HDI score went up in 2021). The substantial rise in GDP in Estonia in 2021, which did not manifest in the rise in HDI shows that the added value was distributed unevenly and did not contribute to the improvement of health and education related indicators. This showcases the importance of using different macroeconomic indicators in analyzing a countries economic situation as this allows to get a more comprehensive overview of the situation and make better informed decisions for the future.

VIIDATUD ALLIKAD

- Ahlander, J., & Pollard, N. (25.02.2022). *Sweden's COVID response was flawed but allowed freedom - commission*. Kasutamise kuupäev: 28.04.2022, allikas Reuters:
<https://www.reuters.com/world/europe/sweden-pandemic-strategy-correct-early-response-flawed-commission-2022-02-25/>
- Benjamin, D., Cooper, K., Heffetz, O., & Kimball, M. (2021). *Measuring the Essence of the Good Life*. Kasutamise kuupäev: 08.03.2022, allikas International Monetary Fund:
<https://www.imf.org/Publications/fandd/issues/2021/12/Measuring-Essence-Good-Life-Benjamin-Cooper-Heffetz-Kimball>
- Callen, T. (24.02.2020). *Gross Domestic Product: An Economy's All*. Kasutamise kuupäev: 08.02 2022. a., allikas International Monetary Fund:
<https://www.imf.org/external/pubs/ft/fandd/basics/gdp.htm>
- Cingano, F. (09.12.2014). *Trends in Income Inequality and its Impact on Economic Growth*. Kasutamise kuupäev: 02.03.2023, allikas OECD Social, Employment and Migration Working Papers: https://www.oecd-ilibrary.org/social-issues-migration-health/trends-in-income-inequality-and-its-impact-on-economic-growth_5jxrjncwvx6j-en
- Conceição, P. (2022). *Human Development Report 2021/2022*. New York: United Nations Development Programme. Kasutamise kuupäev: 08.04.2023, allikas
https://hdr.undp.org/system/files/documents/global-report-document/hdr2021-22pdf_1.pdf
- Costanza, R., Hart, M., Kubiszewski, I., & Talberth, J. (2014). A Short History of GDP: Moving Towards Better Measures of Human Well-being. *Solutions*, 5(1), 91. Kasutamise kuupäev: 02.02.2022, allikas http://www.idakub.com/academics/wp-content/uploads/2017/02/2014_Costanza_Solutions_GDPHistory.pdf
- Costanza, R., Hart, M., Posner, S., & Talberth, J. (01 2009. a.). *Beyond GDP: The Need for New Measures of Progress*. Kasutamise kuupäev: 04.02.2022, allikas The Pardee Papers: <https://www.bu.edu/pardee/files/documents/PP-004-GDP.pdf>
- Country profiles - Estonia*. (s.a). Kasutamise kuupäev: 04.05.2023, allikas European Union: https://european-union.europa.eu/principles-countries-history/country-profiles/estonia_en

Cultural Relations. (s.a.). Kasutamise kuupäev: 28.04.2022, allikas Embassy of Estonia Stockholm:
<https://stockholm.mfa.ee/cultural-relations/>

Data Downloads Gender Development Index. (2023). Kasutamise kuupäev: 02.03.2023, allikas Human Development Reports: <https://hdr.undp.org/data-center/documentation-and-downloads>

Dynan, K., & Sheiner, L. (2018). *GDP as a Measure of Economic Well-being*. Kasutamise kuupäev: 07.02.2022, allikas Brookings: <https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2018/08/WP43-8.23.18.pdf>

Eamets, R., Kaasa, A., Kaldaru, H., Parts, E., & Trasberg, V. (2005). *Sissejuhatas majandusteooriasse*. Tartu: Tartu ülikooli kirjastus.

Eesti majandus langes mullu 2,9 protsenti. (01.03.2021). Kasutamise kuupäev: 21.02.2023, allikas ERR: <https://www.err.ee/1608126160/eesti-majandus-langes-mullu-2-9-protsenti>

Ehrenberg, R. G., & Smith, R. (2012). *Modern Labor Economics Theory and Public Policy*. Boston: Pearson Education, Inc.

ERR. (12.03.2020). Kasutamise kuupäev: 08.04.2023, allikas Valitsus kuulutas välja eriolukorra: <https://www.err.ee/1063213/valitsus-kuulutas-valja-eriolukorra>

Esau, G. (2012). *Reassessing What Matters - Why GDP Does Not Promote Well-Being and the Case for Alternative Measures*. Kasutamise kuupäev: 02.02.2022, allikas University of Ottawa: <https://ruor.uottawa.ca/bitstream/10393/23831/1/ESAU%2C%20Graeme%2020121.pdf>

European Union. (s.a.). Kasutamise kuupäev: 04.05.2023, allikas Country profiles - Sweden: https://european-union.europa.eu/principles-countries-history/country-profiles/sweden_en

Eurostat. (05.04.2023). Kasutamise kuupäev: 04.05.2023, allikas GDP and main components (output, expenditure and income): https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/nama_10_gdp/default/table?lang=en

Eurostat Metadata. (17.05.2021). Kasutamise kuupäev: 21.02.2023, allikas Eurostat: https://ec.europa.eu/eurostat/cache/metadata/en/nama10_esms.htm

Eurostat. (s.a.). Kasutamise kuupäev: 04.05.2023, allikas Eurostat: <https://ec.europa.eu/eurostat>

- Eurostat Statistics Explained*. (05.11.2020). Kasutamise kuupäev: 12.05.2022, allikas Eurostat: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Glossary:Employment_rate
- Ghuri, P., & Gronhaug, K. (2004). *Äriuuringute meetodid. Praktilisi näpunäiteid*. Tallinn: Külim.
- Glossary: Gross domestic product (GDP)*. (03.08.2017). Kasutamise kuupäev: 04.04.2023, allikas Eurostat: [https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Glossary:Gross_domestic_product_\(GDP\)](https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Glossary:Gross_domestic_product_(GDP))
- Gross value added and income by A*10 industry breakdowns*. (07.04.2023). Kasutamise kuupäev: 11.04.2023, allikas Eurostat: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/NAMA_10_A10__custom_5721847/default/table?lang=en
- Haq, M. u. (1995). *Reflections on Human Development*. New York: Oxford University Press.
- Hicks, D. A. (1997). The Inequality-Adjusted Human Development Index: A Constructive Proposal. *World Development*, 25(8), 1283-1298. Kasutamise kuupäev: 08.03.2022, allikas <https://www.ophi.org.uk/wp-content/uploads/ssHicks-1997.pdf>
- HICP - inflation rate*. (17.03.2023). Kasutamise kuupäev: 04.05.2023, allikas Eurostat: <https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/tec00118/default/table?lang=en>
- Hirsjärvi, S., Remes, P., & Sajavaara, P. (2005). *Uuri ja kirjuta*. Tallin: Medicina.
- Human Development Data Center*. (2020). Kasutamise kuupäev: 09.05.2022, allikas United Nations Development Programme: <https://hdr.undp.org/en/data>
- Human Development Index (HDI)*. (2023). Kasutamise kuupäev: 04.05.2023, allikas Human Development Reports: <https://hdr.undp.org/data-center/human-development-index#/indicies/HDI>
- Human Development Index*. (2022). Kasutamise kuupäev: 08.03.2022, allikas World Health Organization: <https://www.who.int/data/nutrition/nlis/info/human-development-index>
- Human Development Reports*. (2020). Kasutamise kuupäev: 01.03.2022, allikas United Nations Development Programme: <https://hdr.undp.org/en/faq-page#t292n2874>

- Human Development Reports*. (2023). Kasutamise kuupäev: 04.05.2023, allikas United Nations Development Programme: <https://hdr.undp.org/>
- International Comparison Program*. (2023). Kasutamise kuupäev: 04.04.2023, allikas The World Bank: <https://www.worldbank.org/en/programs/icp>
- International trade in goods*. (22.11.2022). Kasutamise kuupäev: 21.02.2023, allikas Eurostat: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=International_trade_in_goods#EU_trade_in_2021_strongly_recovered_from_the_COVID-19_pandemic
- Krusell, S. (2010). *Majanduslanduse põhjustatud muutused tööturul*. Kasutamise kuupäev: 05.12.2022, from Eesti Statistika Kvartalikirj: https://www.stat.ee/sites/default/files/2020-07/kvartalikirj_nr_1_webi.pdf
- SA Kutsekoda. (2020). *COVID-19 põhjustatud majanduskriisi mõju tööjõuja oskuste vajaduse muutuse*. Tallinn: SA Kutsekoda.
- Lequiller, F. (2005). Is GDP a satisfactory measure of growth? *OECD Observer*, 30-31. Kasutamise kuupäev: 07.02.2022, allikas <https://www.oecd-ilibrary.org/docserver/observer-v2004-5-en.pdf?expires=1644173262&id=id&accname=guest&checksum=58529B8108F8D22461DAA957651888E6>
- Life expectancy continued to decrease in 2021 in the EU*. (06.05.2022). Kasutamise kuupäev: 02.03.2023, allikas Eurostat: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/-/DDN-20220506-2>
- Ludvigsson, J. F. (2020). The first eight months of Sweden's COVID-19 strategy and the key actions and actors that were involved. *Acta Paediatrica*, 109(12), 2431-2826. Kasutamise kuupäev: 28.02.2023, allikas <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/epdf/10.1111/apa.15582>
- Maarten, J., Nigohosyan, D., Nunez Ferrer, J., Gross, A.-K., Kuehl, S., & Flickenschild, M. (2021). *Impacts of the COVID-19 pandemic on EU industries*. Kasutamise kuupäev: 02.02.2022, allikas European Parliament: https://cdn.g4media.ro/wp-content/uploads/2021/03/IPOL_STU2021662903_EN.pdf

- Main GDP aggregates per capita.* (23.04.2022). Kasutamise kuupäev: 28.04.2022, allikas Eurostat: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/NAMA_10_PC__custom_2588735/default/table?lang=en
- Oodatav eluiga ja tervena elada jäänud aastad on vähenenud.* (25.08.2022). Kasutamise kuupäev: 02.03.2023, allikas Statistikaamet: <https://www.stat.ee/et/uudised/oodatav-eluiga-ja-tervena-elatud-aastad-2021>
- Oscar, M. (06.05.2021). *Impact of the COVID-19 crisis on wages and wage setting.* Kasutamise kuupäev: 28.02.2023, allikas Eurofund: <https://www.eurofound.europa.eu/publications/article/2021/impact-of-the-covid-19-crisis-on-wages-and-wage-setting>
- Prasad, M., & Castro, A. (17.10.2018). *Is GDP an adequate measure of development?* Kasutamise kuupäev: 04. 02 2022. a., allikas International Growth Centre: <https://www.theigc.org/blog/is-gdp-an-adequate-measure-of-development/>
- Purchasing Power Parities - Overview.* (s.a.). Kasutamise kuupäev: 04.04.2023, allikas Eurostat: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/purchasing-power-parities>
- Romel, V. (31.12.2020). *How the pandemic is worsening inequality.* Kasutamise kuupäev: 02.03.2023, allikas Financial Times: <https://www.ft.com/content/cd075d91-fafa-47c8-a295-85bbd7a36b50>
- Roser, M. (2019). *Humand Development Index (HDI).* Kasutamise kuupäev: 02.02.2022, allikas Our World in Data: <https://ourworldindata.org/human-development-index>
- Schneider, F., & Enste, D. (2002). *Hiding in the Shadows.* Kasutamise kuupäev: 09.05.2022, allikas International Monetary Fund: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/issues/issues30/>
- Schöley, J., Aburto, J. M., Kashnitsky, I., Kniffka, M. S., Zhang, L., Jaadla, H., Kashyao, R. (2022). Life expectancy changes since COVID-19. *Nature Human Behaviour*, 6, 1649-1659. Allikas: <https://www.nature.com/articles/s41562-022-01450-3>
- SKP reaalkasv* (2021). Kasutamise kuupäev: 12.05.2022, allikas Eesti Statistikaamet: <https://www.stat.ee/et/avasta-statistikat/valdkonnad/rahandus/rahvamajanduse-arvepidamine/skp-reaalkasv-aheldatud-vaartus>

- SKP reaalkasv (aheldatud väärtus)*. (s.a.). Kasutamise kuupäev: 04.04.2023, allikas Statistikaamet:
<https://www.stat.ee/et/avasta-statistikat/valdkonnad/rahandus/rahvamajanduse-arvepidamine/skp-reaalkasv-aheldatud-vaartus>
- Soobik, R. (19.12.2019). *Töötasu alammäär tõuseb 2020. aastal 584-le eurole*. Kasutamise kuupäev: 28.02.2023, allikas Sotsiaalministeerium: <https://www.sm.ee/uudised/tootasu-alammaar-touseb-2020-aastal-584-le-eurole>
- Stanton, E. A. (2007). *The Human Development Index: A History*. Kasutamise kuupäev: 07.03.2022, allikas Politcal Economy Research Institute:
https://scholarworks.umass.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1101&context=peri_workingpapers
- Tanning, L., & Tanning, T. (2009). *Rahvusvaheline majandus II osa*. Tallinn: Tallinna Tehnikaülikool.
- The Global Economic Outlook During the COVID-19 Pandemic: A Changed World*. (08.06.2020). Kasutamise kuupäev: 28.04.2022, allikas The World Bank:
<https://www.worldbank.org/en/news/feature/2020/06/08/the-global-economic-outlook-during-the-covid-19-pandemic-a-changed-world>
- The Human Development Index*. (s.a.). Kasutamise kuupäev: 27.02.2022, allikas Economic and Social Research Council: <https://esrc.ukri.org/about-us/50-years-of-esrc/50-achievements/the-human-development-index/#:~:text=The%20human%20development%20concept%20was%20pioneered%20by%20Pakistani%20economist%20Mahbub%20ul%20Haq.>
- The World Bank Data*. (2023). Kasutamise kuupäev: 20.02.2023, allikas The World Bank: <https://data.worldbank.org/indicator/SP.POP.TOTL?end=2021&locations=SE-EE&start=2019&view=chart>
- Total unemployment rate*. (17.03.2023). Kasutamise kuupäev: 04.05.2023, allikas Eurostat: <https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/tps00203/default/table?lang=en>
- Tööhõive määr*. (2021). Kasutamise kuupäev: 12.05.2022, allikas Eesti Statistikaamet: <https://www.stat.ee/et/avasta-statistikat/valdkonnad/tooelu/tooturg/toohoive-maar>

United Nations. (2020). *Technical notes*. Kasutamise kuupäev: 28.02.2022, allikas Human Development Report: https://hdr.undp.org/sites/default/files/hdr2020_technical_notes.pdf

Vanham, P. (13.12.2021). *A brief history of GDP - and what could come next*. Kasutamise kuupäev: 03.02.2022, allikas World Economic Forum: <https://www.weforum.org/agenda/2021/12/stakeholder-capitalism-episode-1-a-brief-history-of-gdp/>

Väljaannete talitus. (09.12.2020). *Kogurahvatulu statistika ühtlustamine ELi tasandil*. Kasutamise kuupäev: 03.02.2022, allikas EUR-Lex: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/ALL/?uri=LEGISSUM%3A4393038>

Õunapuu, L. (2014). *Kvalitatiivne ja kvantitatiivne uurimisviis sotsiaalteadustes*. Tartu: Tartu Ülikool.